Metodika nastave povijesti umjetnosti: Animalizam u likovnoj umjetnosti: mogućnosti integriranja teme u nastavi predmeta Likovna umjetnost

Leko, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:215:313161

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
Nastavnički odsjek

Diplomski rad

Animalizam u likovnoj umjetnosti: mogućnosti integriranja teme u nastavi predmeta Likovna umjetnost

Anja Leko

Mentor: dr. sc. Frano Dulibić, redoviti profesor

ZAGREB, 2107.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Akademija likovnih umjetnosti
Nastavnički odsjek
Diplomski studij

Diplomski rad

Animalizam u likovnoj umjetnosti: mogućnosti integriranja teme u nastavi predmeta Likovna umjetnost

Animalism in Visual Arts: Possibilities of Integrating the Subject in Art Classes

Anja Leko

Rad se bavi proučavanjem animalističkih motiva kroz povijest umjetnosti te propitivanjem zašto se u određenim prikazima javljaju ti motivi. Proučava vezu između čovjeka i životinje te različite pristupe motivu počevši od jednoznačnog *mimesisa*, preko simbolike skrivene u životinjskim oblicima do živih životinja koje postaju objekti unutar umjetničkog djela. Rad je koncipiran kao tri nastavna sata koji se bave tom problematikom. Prvi sat s naslovom *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti* bavi animalističkim motivima kroz povijest umjetnosti s naglaskom na suvremenim umjetničkim praksama. Drugi nastavni sat, *Simbolika životinja u umjetničkim radovima*, problematizira simboliku skrivenu u životinjskim formama, a treći nastavni sat, *Nadrealistične životinje i bestijariji*, bavi se bićima iz mašte i srednjovjekovnim bestijarijima. Na kraju rada, u prilogu, dane su Power Point prezentacije kao popratni materijal nastavnih satova te metodičke vježbe i radni listići.

Rad je pohranjen u: knjižnici Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu.
Rad sadrži: 114 stranica, 82 reprodukcije itd. Izvornik je na hrvatskom jeziku.
Ključne riječi: *animalizam, bestijarij, simbolizam, vizualna umjetnost, životinjski motiv*
Mentor: dr.sc. Frano Dulibić, red. prof., Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Ocjenjivači: red. prof. dr.sc. Frano Dulibić, red. prof. art. Damir Sokić, red. prof. art. Matko Vekić
Datum prijave rada: _____
Datum predaje rada: _____
Datum obrane rada: _____
Ocjena: _____

Ja, Anja Leko, diplomantica na Nastavničkom smjeru diplomskoga studija Likovna kultura na Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Animalizam u likovnoj umjetnosti: mogućnosti integriranja teme u nastavi predmeta likovna umjetnost rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 26. rujna 2017. Potpis

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti 3
2.1. Životinjski motivi kroz povijest umjetnosti 3
2.2. Životinje u suvremenim umjetničkim praksama 10
3. Simbolika životinja u umjetničkim radovima 17
3.1. Značenja skrivena u životinjskim formama 18
3.2. Mitologija, religija i teriomorfizam 26
4. Nadrealistične životinje i bestijariji 33
5. Zaključak 42
6. Prilozi 43
6.1. Vježba 1: Apstrahiranje životinjske forme 43
6.2. Vježba 2: Životinja u umjetničkom konceptu 43
6.3. Vježba 3: Mitologija i likovna umjetnost 47
6.4. Vježba 4: Uloga životinje u umjetničkom djelu 48
6.5. Vježba 5: Simbolika životinje 50
6.6. Vježba 6: Nadrealistične životinje i bestijarij 51
7.1. Prezentacija 1: *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti* 52
7.2. Prezentacija 2: *Simbolika životinja u umjetničkim radovima* 98
7.3. Prezentacija 3: *Nadrealistične životinje i bestijariji* 67
7.4. Radni listić za nastavni sat *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti* 98
7.5. Radni listić za nastavni sat *Simbolika životinja u umjetničkim radovima* 84
7.6. Radni listić za nastavni sat *Nadrealistične životinje i bestijariji* 98
8. Popis i izvori slikovnog materijala u metodičkim vježbama, prezentaciji i radnim listićima 101
9. Popis literature 102
10. Sažetak/ Summary 111

1. Uvod

Animalistički motivi oduvijek su prisutni u likovnoj umjetnosti, od paleolitskih slika i skulptura, preko antičkih alegorija i srednjovjekovnih bestijarija, renesansnih simbola i modernih apstrahiranja životinjskih formi, sve do suvremenih prikaza bića koja nas okružuju. Čovjek je oduvijek usko povezan sa životinjama, sve od prapovijesti, kada je njegov opstanak ovisio o životinjama. U to vrijeme ljudi žive od životinja, hrane se njezinim mesom, oblače se u njihova krzna te koriste njihove kosti za izradu raznolikog oruđa i predmeta različitih namjena. S vremenom se taj odnos mijenjao, čovjek je materiju za navedene funkcije mogao priskrbiti iz drugih izvora, no međusobna povezanost ljudi i životinja nije nestala. Umjetnike, znanstvenike i filozofe oduvijek su zanimale životinje te su ih imali potrebu proučavati. Animalistički motivi jedni su od prvih danas poznatih likovnih prikaza, što je logično, budući da su ljudi prikazivali ono što su vidjeli, što im je bilo poznato i zanimljivo. Najstariji radovi koje povijest umjetnosti proučava prikazuju upravo životinje, u špiljama u kojima su ljudi obitavali nalazi se mnoštvo različitih prikaza bića koja su ljudski rod oduvijek okruživala. Razni prikazi divljih životinja pokazuju koliko je prahistorijski čovjek pomno i sa zanimanjem promatrao različita bića. Ti prikazi, koji su do danas ostali sačuvani, još uvijek fasciniraju svojom snažnom energijom i spontanošću u prikazu. Takvo proučavanje životinja nastavit će se do danas. Moglo bi se reći da je čovjekovo bavljenje animalizmom zapravo problematiziranje života, kao i bavljenje ljudima, odnosno samima sobom[1]. Na kraju krajeva, ljudi, homo sapiens, također su vrsta životinja te se kroz povijest provlači pitanje koja je razlika između ljudi i životinja. O tome se pisalo od antičkog vremena, Grčki filozof Aristotel (384. pr. Kr., Stageira, Grčka- 322. pr. Kr., Halkida, Grčka) u djelu *Historija životinja* (4. st. pr. Kr.) razmatra granicu između životinja i ljudi[2], pa sve do suvremenog književnika Yuvala Noaha Hararia (rođen 1976., Izrael) koji se bavi tom problematikom u djelu *Sapiens- Kratka povijest čovječanstva* (2011.).

Životinje se, osim u likovnim umjetnostima, često pojavljuju u književnosti i dramskoj umjetnosti. Poput Gregora Samse, kojeg pisac Franz Kafka (1883., Češka- 1924., Austrija) transformira u kukca ili Orwellove (pisac George Orwell, 1903., Indija- 1950., Ujedinjeno Kraljevstvo) farme (*Životinjska farma*, 1945.) na kojoj životinje prolaze kroz iste probleme

[1] Usp. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Rječnik simbola, Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Kulturno-informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2007., str. 912.
[2] Željko Kaluđerović, *Aristotelovo razmatranje logosa, »volje« i odgovornosti kod životinja*, Filozofska istraživanja 122 (2/2011), 311–321, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2010.

kao i tadašnje društvo, umjetnici često mijenjaju ljude životinjama kako bi karikirali problem ili ga prikazali iz drugačije perspektive. Dječje basne, koje preko životinja uče djecu društvenim normama, ili crtići, u kojima su uglavnom likovi životinje, odraz su povezanosti čovjeka i životinje.

Ovaj će se diplomski rad baviti različitim pristupima životinji u umjetnosti, počevši od najjednostavnijeg prikaza životinje do životinje koja je dio umjetničkog rada. Vjerojatno ne postoji umjetnik koji niti jednom u životu nije nacrtao životinju jer je kao likovni motiv životinja je jako zanimljiva. Ta prekrasna bića ponekad su izazov umjetnicima koji vole proučavati formu te prihvaćaju izazov crtanja kompleksne anatomije životinja. Nekada se životinja javlja u umjetničkom radu umjetnika koji su njima okruženi te je logičan motiv koji se nameće njihovom radu. Životinja je i čovjekov prijatelj te se i kao takav pojavljuje u umjetničkim radovima. Motiv je uvijek zanimljiv i razni mu umjetnici pristupaju na različite načine.

Vrlo često životinja u umjetničkom radu ima prekriveno značenje neke vrste, simboličko u svojoj naravi. U *Rječniku simbola*[3] stoji opis njihove konstantne prisutnosti u ljudskoj svijesti: „Životinje koje se često pojavljuju u snovima i u umjetnosti djelomična su čovjekova poistovjećenja: one su njegovi aspekti, slike njegove složene naravi, zrcala njegovih dubokih poriva i njegovih ukroćenih ili divljih nagona. Svaka odgovara jednom dijelu nas, bilo da je on već uključen ili ga tek valja uključiti u usklađeno jedinstvo osobnosti.“[4] Ljudi daju životinjama ljudske osobine, te takve fizički i pshihološki antropomorfizirane životinje imaju različita imaginarna značenja koja su se vremenom utkala u kulturu. Počevši od raznih religijskih spisa, gdje je životinja češće metafora nego stvarno biće, isto je tako i u likovnim djelima. Životinja je nekad simbol moći, a nekad propasti. Može biti u djelu kao atribut po kojem prepoznajemo pojedinca, ili biti odraz statusa pojedinca, poput skulpture konjanika. Svaka životinja ima svoje skriveno značenje, i to uglavnom više njih, a kako bi se otkrila istina potrebno je istražiti cijeli kontekst. Nekada je taj prikaz jasniji, poput onih vezanih uz ljudska vjerovanja. U mitologijama i religijama nejasne pojave povezuju se s nejasnim bićima. Osim realnih životinja u raznim sakralnim spisima pojavljuju se i imaginarna bića, hibridi različitih životinja, ljudi i životinja ili izmišljene zvijeri.

U suvremenoj umjetnosti česta je i uporaba stvarnih, fizičkih životinja u umjetničkom djelu. To ponekad izaziva dosta kontroverzi te se s razlogom postavlja pitanja gdje su granice etičnosti. Nekad su to uginule životinje, čije je tijelo postalo dio umjetničkog rada, nekad su

[3] Usp. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Rječnik simbola,* 2007., str. 912.
[4] Ibid, str. 914.

to eksperimenti nad životinjama u službi umjetnosti, a nekad jednostavno životinja koja živi u galeriji za vrijeme trajanja izložbe. Iako su se i ranije koristili životinjski dijelovi za ostvarivanje umjetničkih radova, poput tutkala, životinjskog ljepila korištenog za preparaciju platna, ili kože u modnoj industriji, ovdje su životinja i njezino ponašanje dio rada.

U udžbenicima za predmet Likovna kultura spominju se životinjski motivi, no ne postoji niti jedno poglavlje koje cjelovito obuhvaća dotičnu temu. U ovom radu bit će izneseni prijedlozi za tri nastavna sata u trajanju od 45 minuta koji se bave animalističkim motivima u vizualnoj umjetnosti, a to su: *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti, Simbolika životinja u umjetničkim radovima* i *Nadrealistične životinje i bestijariji*. Satovi su namijenjeni dodatnoj nastavi pošto se vremenski ne bi mogli uklopiti u kurikulum te su stoga i slobodnije koncipirani. Svaki sat bit će popraćen Power point prezentacijom (Prilozi 7.1. prezentacija za nastavni sat *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti*, 7.2. prezentacija za nastavni sat *Simbolika životinja u umjetničkim radovima* i 7.3. prezentacija za nastavni sat *Nadrealistične životinje i bestijariji*) i radnim listićima (Prilozi 7.4. Radni listić za nastavni sat *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti*, 7.5. Radni listić za nastavni sat *Simbolika životinja u umjetničkim radovima* i 7.6. Radni listić za nastavni sat *Nadrealistične životinje i bestijariji*). Radni listići bit će podijeljeni na početku sata te će ih učenici samostalno tijekom predavanja rješavati, a na kraju će slijediti provjera rješenja s profesorom i ponavljanje.

2. Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti

Prva nastavna jedinica odnosi se na životinju kao motiv koji inspirira umjetnika na djelo. U prvom dijelu sata bit će kronološki izneseni relevantni i zanimljivi likovni primjeri iza kojih će slijediti metodičke vježbe i radni listići za utvrđivanje gradiva. U drugom dijelu sata fokus će biti na životinjskim motivima u suvremenim umjetničkim praksama koji će također biti nadopunjeni metodičkim vježbama i radnim listićima.

2.1. Životinjski motivi kroz povijest umjetnosti

Umjetnike inspirira svijet koji ih okružuje, slikaju ono što vide, stoga ne čudi da su animalistički motivi jako česti u likovnoj umjetnosti. Bile to studije, portreti životinja, žanr scene, pejzaži sa životinjama, radova ima u izobilju, a gotovo je svaki umjetnik, barem jednom unutar svojeg umjetničkog opusa, nacrtao ili naslikao životinju. Od nama prvih

poznatih primjera ljudskog izražavanja pa sve do danas tema životinja u likovnim prikazima ostaje aktualna. U ovom poglavlju bit će dan kratak pregled kvalitetnih studija, crteža, slika i skulptura životinja koje su nastale čistom fascinacijom za ta bića.

Kada se spominju životinjski motivi u umjetnosti neizostavni su prvi primjeri prikazivanja životinja, oni prethistorijski, koji se nalaze u špiljama koje su prvi ljudi nastanjivali. Špilja Lascaux (oko 12000. pr. Kr., Francuska) [Prezentacija 1/1][5] prepuna je crteža raznih životinja koje su se nalazile oko špilje u tadašnje vrijeme. Prostor koji je danas zatvoren za javnost zbog očuvanja epskih crteža praljudi, prepun je energičnih crteža životinja u pokretu. Zemljani tonovi kojima su naslikani konji, bizoni i jeleni preklapaju se te mjestimično apstrahiraju u masu živih linija i oblika. Neravna površina oslikane špilje rezultira iskrivljenim linijama inače dosta realistično prikazanih životinja koje svjedoče o uskoj vezi ljudi i životinja te o pračovjekovom dobrom poznavanju njezine anatomije. Danas je nepoznato jesu li crteži nastali kao dio nekog rituala vezanog uz lov ili iz čovjekove potrebe da naslika svijet koji ga okružuje i ostavi trag. U svakom slučaju, ovi crteži predstavljaju uvid u to kako su ljude oduvijek privlačile životinje. Nekoliko tisuća godina kasnije, umjetnici i dalje oslikavaju svoje životne prostore životinjama koje ih okružuju, poput Banksyjevog (rođen 1974. u Ujedinjenom Kraljevstvu) grafita *Rat Graffiti* (street art, 2000.) [Prezentacija 1/2] na ulicama Londona. Dok su ljudi u prapovijesti slikali jelene i bizone koje su lovili, danas je ljudski rod okružen štakorima kojih se pokušava riješiti. Štakor je prikazan realistično, no ipak drugačije od životinja na špiljskim slikama. Lik štakora riješen je plošno, za razliku od linijskih bizona, jelena i konja. Materijal i podloga također utječu na likovni prikaz, akrilni sprejevi i ravna podloga zida rezultiraju puno jasnijom i čišćom slikom.

Nekoliko tisuća godina kasnije, na području današnjeg Irana, javlja se zanimljiv repertoar oblika koji se naziva animalistički stil. Odlikuje ga dekorativna upotreba donekle apstrahiranih i maštovitih životinjskih oblika. Takav stil u početku se pojavljuje na manjim predmetima, ukrašenoj keramici, nakitu ili brončanim predmetima, a vremenom se širi na arhitektonske ukrase. Primjer takve dekoracije je oslikani *Pehar iz Suze* (oko 5000.- 4000. pr. Kr., visina 28,3 cm, Louvre, Pariz) [Prezentacija 1/3] kojeg ukrašava apstrahirani kozorog. Jednostavna forma sastoji se od dva trokuta koji predstavljaju tijelo i povrh njih dvije gotovo pune kružnice na mjestu rogova. Između spoja trokuta i kružnica nalazi se mala, mnogo detaljnije razrađena, glava, a s druge strane trokuta nalazi se također apstrahirani rep koji nalikuje na pojednostavljeni završetak strelice. Jednako dekorativan pristup prikazu ima i

[5] Uglata zagrada upućuje na priloge koji se nalaze na kraju rada. Prva brojka se odnosi na broj prezentacije, a druga na broj slajda.

Zlatni riton (5000.-3000. pr. Kr., Arheološki muzej, Teheran) [Prezentacija 1/4] koji se oblikuje iz tijela grifona. Riton, posuda za ispijanje pića, ukrašena je gotovo jednako velikom figurom grifona koji leži na tlu isplaženog jezika. Njegovo tijelo ukrašeno je plitkim reljefom koji predstavlja dlaku, a zavijena krila tankim linijskim ispupčenjima. Odlikuje ga jednaki dekorativni pristup kao u slučaju ranije obrađenog kozoroga s disproporciranim dijelovima i pojednostavljenim formama. Takav animalistički stil doseže i puno veće dimenzije u *Kapitelu s bikovima* iz Perzepolisa (oko 500. pr. Kr., Louvre, Pariz) [Prezentacija 1/4]. Dvije masivne glave, smještene jedna nasuprot druge, nastavljaju se na mala tijela s prednjim nogama savijenim ispod glava, te se gotovo odmah spajaju u nedefiniranu masu na mjestu iznad stupa. Sličan životinjski stil pojavljuje se na području sjeverne Europe nakon propasti Rimskog Carstva. Na mjestu današnje jugozapadne Njemačke i istočne Francuske Kelti razvijaju svoj dekorativni stil koji je mješavina životinjskih dijelova i raznih ornamenata. Dobar primjer takvog stila je *Preklop torbice* iz groba Sutton Hoou (između 625. i 633., zlato s granatima i emajlom, dužina 20,3 cm, British Museum, London) [Prezentacija 1/3]. Na bijeloj podlozi ističu se male, vrlo dekorativne životinjske forme, ispunjene kompleksnim ornamentima. Ovdje su životinjski oblici u procesu apstrahiranja toliko izmijenjeni da se ne može raspoznati o kojoj se životinji točno radi. Jasno je vidljiv drugačiji pristup motivu nego u prahistorijskom slikarstvu gdje su životinje realistično prikazane i vidi se umjetnikovo dobro poznavanje njezine anatomije.

U antičkoj umjetnosti životinjski prikazi gotovo uvijek su bili vezani uz religiju, a u razdoblju srednjeg vijeka životinje poprimaju čudovišne, iskrivljene oblike. O umjetničkim djelima iz tog razdoblja, koji će u ovom dijelu biti preskočeni, bit će riječi u kasnijim poglavljima rada. Tijekom renesanse javlja se potreba za analizom svijeta koji čovjeka okružuje te se počinju pisati priručnici i enciklopedije koje zahtijevaju što točnije vizualne prikaze. Detaljno se analiziraju i životinje, svaki njezin dio, a radovi koji nastaju u tom razdoblju dosta su vjerni prirodi. U opusu Alberta Dürera (Nürnberg, Njemačka, 1471.-Nürnberg, Njemačka, 1528.), renesansnog slikara i grafičara, može se pronaći mnogo životinja koje su uglavnom vrlo vjerno prikazane. Njegovi vješto izvedeni akvareli, bakropisi i crteži pokazuju umjetnikovu fascinaciju životinjama koje ga okružuju. Umjetnik uglavnom radi studije životinja iz svog lokaliteta, no tu i tamo može se pronaći i pokoja egzotična životinja, poput njegov popularnog drvoreza *Nosorog* (drvorez, 1515., 23,5 x 29,8 cm, National Gallery of Art, Washington) [Prezentacija 1/5], kojeg umjetnik tad nije vidio uživo,

već je bazirao crtež na uputama i skici nepoznatog umjetnika[6]. Iako je životinja jako realistično prikazana, očito je da nije sasvim realna. Koža nosoroga izgleda kao oklop sačinjen od školjaka, ljuski i kore drveta. Iako to oklopljeno biće s dodatnim rogovima djeluje pomalo poput hibrida kakve zvijeri i životinje, takav prikaz nosoroga smatrao se realističnim sve do 18. stoljeća. Vještina njemačkog umjetnika neupitna je te je drvorez nosoroga uistinu vrhunski izvedeno djelo. Precizne linije djeluju poput bakropisa, a njihovim preciznim preklapanjima umjetnik je uspio ostvariti dojam volumena. Zanimljiva je upotreba različitih linija i oblika na određenom dijelu tijela, gdje promatrač gotovo može osjetiti drugačije teksture.

Diego Velázquez (Sevilla, Španjolska, 1599.- Madrid, Španjolska, 1660.), veliki barokni slikar, također je bio intrigiran životinjama. Njegova slika *Portret jelena* [Prezentacija 1/6] (ulje na platnu, 66.5 x 52.5 cm, Prado, Madrid, Španjolska) iz 1634. godine vrhunski je naslikan portret divlje životinje, a prodoran pogled jelena asocira na iskonsku vezu čovjeka i životinje. O takvom moćnom pogledu između čovjeka i životinje piše antropolog John Berger u svom kratkom eseju *Why Look at Animals?* (*Zašto promatrati životinje?*, 1977.)[7], navodeći kako se način na koji su se životinje počele promatrati promijenio te kritizira današnje zoološke vrtove i sveopći ljudski pristup životinjama. Berger piše o tome kako se gubi povezanost između ljudi i životinja dok ih se promatra u zoološkom vrtu zato što su te životinje jadne i nemoćne u kavezima te uopće nisu ono što jesu u svojoj suštini, a čovjeku je time prezentirana kriva slika životinje. U Velasquezovu portretu jelen je živ i njegov pogled je toliko snažan i prodoran da tjera čovjeka na propitivanje i razmišljanje, javlja se osjećaj poniznosti i poštovanja pred tim veličanstvenim bićem koje djeluje kao da skriva neku tajnu. Opušteni i živi potezi kistom također pridodaju atmosferi slobodne životinje u svojem prirodnom staništu. Zanimljivo je i kadriranje, umjetnik prikazuje samo portret životinje, a ne cijelu figuru ističući time njezin karakter.

Umjetnik čiji se opus radova sastoji gotovo isključivo od animalističkih tema, slikar George Stubbs (Liverpool, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1724.- London, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1806.) naturalistički prikazuje veličanstvene životinje u svojim prirodnim staništima. U umjetnikovu opusu čest je romantičan pristup životinji koja živi mirnim životom u svom idealnom okruženju, no ima i fascinantno živih prikaza borbe u divljini poput onog *Lav*

[6] Collection online, Rhinocerus (Rhinoceros), The British Museum, http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1344252&partId=1 (posjećeno 17. rujna 2017.)
[7] Usp. Berger, John, *Why Look at Animals?, About lookingn*, University of Massachusetts, Interlibrary Loans, 1980.

napada konja (ulje na platnu, 66 cm x 97 cm, Yale University Art Gallery, New Haven, Connecticut) [Prezentacija 1/7] iz 1770. godine. Lav prikazan u trenutku napada drži se kandžama na leđima konja i priprema se zadati smrtonosan ugriz, a konj, koji je uhvaćen na prepad, prikazan je u strahu za svoj život. Umjetnikov klasični stil slikanja daje dodatno dostojanstvo temi i životinjama, te rezultira uistinu snažnom slikom iz koje se osjeti surova divljina. Umjetniku je jako važan crtež te se na konju koji se napreže vidi gotovo svaka žila. Priroda u pozadini također je riješena dosta linijski i detaljno i gotovo da se može razaznati svaki list u šumi. Najčešća životinja na njegovim slikama upravo je konj, no mogu se pronaći i ostale životinje.

Zanimljiva je serija litografija *Bik* (11 litografija, 1945 - 46. , kompozicija- 29,2 x 39, 5 cm, list- 33.5 x 56.1 cm) [Prezentacija 1/8] španjolskog slikara Pabla Picassa (Málaga, Španjolska,1881.- Mougins, Francuska, 1973.) u kojoj umjetnik postupno apstrahira bika. Počevši od realističnog prikaza Picasso istražuje formu dodajući, premještajući i brišući linije, dok ne dolazi do potpuno pojednostavljenog prikaza bika. Tijekom cijelog procesa apstrahiranja umjetnik također istražuje karakter i narav moćne životinje. Grafike koje prikazuju moćnu životinju razlikuju se po karakteru crteža, neki su riješeni potpuno slikarski, neki su linijski, a neki imaju i jednih i drugih obilježja, no odlično se nadopunjuju i tvore jako zanimljivu cjelinu. Umjetnikova fascinacija motivom očita je i u tome što mu se ponovno vraćao u drugim tehnikama. Njegov rad *Bikova glava* (dijelovi bicikla, Musée Picasso, Pariz) [Prezentacija 1/9] iz 1942. godine zanimljiv je asamblaž nastao spajanjem sjedala i ručki bicikla. Picasso je za ovaj rad komentirao kako je metamorfoza završena čim su promatrači na izložbi vidjeli bika, no nakon toga javlja se potreba za obrnutom metamorfozom, kada će netko vidjeti skulpturu i pomisliti kako bi mogao iskoristiti dijelove za svoj bicikl[8].

Njegov suvremenik, kipar Constantin Brancusi (Hobita, Rumunjska, 1876.- Pariz, Francuska, 1957.) također u svojim djelima apstrahira životinjske likove. Njegova *Ptica u prostoru* (1932-40., 1,37 m x 22 cm x 16 cm, bronca, Muzej umjetnosti Metropolitan, New York) [Prezentacija 1/10] toliko je pojednostavljena da promatrač ne bi mogao otkriti da se radi o ptici bez da pročita naziv. Umjetnik uklanja sve njezine fizičke atribute koje smatra suvišnima, miče krila, kljun i noge te ostaje jednostavna, napeta forma koja je lagano proširena u središtu. Skulptura je izvedena u visoko ispoliranoj bronci koja reflektira svijet oko sebe stvarajući time laganu dinamiku. Ta jednostavna, izdužena forma djeluje vrlo snažno

[8] Usp. Barr, H., Jr., Alfred, *Picasso: Fifty Years of his Art*, The Museum of Modern Art, New York, 1946., str. 241.

i ne reprezentira toliko samo biće ptice koliko njezinu slobodu i snagu. Umjetnik se fokusira na pokret.

Kada govorimo o pokretu životinja u umjetnosti najreprezentativnije djelo je *Konj u trku* (1886., fotografija, Photography collection, Harry Ransom Center) [Prezentacija 1/11] fotografa Eadwearda Muybridgea (Kingston Na Temzi, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1830.- Kingston Na Temzi, 1904.). Umjetnika je 1872. godine zvao Leland Stanford, američki političar i industrijalist, da dokaže podiže li konj sve četiri noge s tla za vrijeme trka, pošto je pokret prebrz da ga ljudsko oko može razaznati[9]. Takav pothvat bio je prekompleksan za kamere toga vremena te mu isprva rad nije uspio. Međutim, Muybridge je bio uporan te se vratio izazovu 1877. godine, kada je unaprijedio mogućnosti fotografije i uspio dokazati kako konj doista podiže sve četiri noge u jednom trenutku. To je postigao tako da je postavio više kamera u nizu s okidačima koje je konj aktivirao kada je prošao kraj njih. Muybridge je nastavio usavršavati svoju tehniku te se njegov rad smatra jednim od ključnih u razvoju filmskih traka[10].

Hrvatskog slikara Miroslava Kraljevića (Gospić, Hrvatska, 1885.- Zagreb, Hrvatska, 1913.) također su inspirirale životinje. Animalističkim motivima Kraljević pristupa na različite načine, od studija domaćih životinja kao što su konji, bikovi, kokoši i patke, preko simboličkih, odnosno mitoloških scena sa životinjama, pa sve do antropomorfiziranja vlastitog psa i makabrističnih prikaza životinja[11]. Iako su dosta značajne njegove vješto naslikane studije životinja u kojima se vidi iscrpno proučavanje životinjske anatomije, njegove najznačajnije animalističke slike prikazuju psa vučjaka Pašu, njegovog vjernog prijatelja. Na slici *Autoportret sa psom* (ulje na platnu, 110 x 86 cm, Moderna Galerija, Zagreb) [Prezentacija 1/12] iz 1910. godine očita je emocionalna veza između umjetnika i njegovog psa te je zanimljiva jednaka posvećenost karakteru vlastitom portretu kao i portretu životinje koja ga je pratila kroz život. Dva lika nalaze se u središtu kompozicije, a u pozadini se vidi poluprazna prostorija. Jednostavna kompozicija postignuta je slobodnim i širokim potezima kistom te blagim bojama, zagasitih, zemljanih tonova.

Osobni pristup animalističkom motivu, i puno ekspresivniji način izražavanja, ima kiparica Sofija Naletilić Penavuša (Mokro, Bosna i Hercegovina, 1913.- Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina, 1994.) poznatija kao Baka Penavuša. Ona je u osami svog sela, okružena

[9] Usp. Scharf, Aaron, *Art and Photography*, The Penguin Press, London, 1968., str.162.
[10] Usp. Frizot, Michel, *The new History of Photography*, Könemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln, 1998., str. 244.
[11] Usp. Dajana Vlaisavljević, *Sve naše životinje* (Zagreb, Moderna galerija, 9. ožujka- 16. travnja 2017.), Moderna galerija, Zagreb, 2017., str. 32.- 36.

životinjama, dane provodila rezbareći zanimljive drvene skulpture te ih bojeći u živopisne boje. Teme njezinih skulptura bile su upravo njezine životinje koje su ju okruživale. U njenim šarenim skulpturama vidi se fascinacija i povezanost s prirodom i životom. Iza sebe je ostavila veliki opus razigranih skulptura od kojih je posebno intrigantna *Sve moje životinje* (drvo i boja, 76,6 x 140 x 137,5 cm, Moderna Galerija, Zagreb) [Prezentacija 1/13] iz 1988. godine, u kojoj se mnoštvo pomalo apstrahiranih, rustikalnih životinjskih likova isprepliću u razigranu masu oblika i boja. Branislav Dešković (Pučišća, Hrvatska, 1883.- Zagreb, Hrvatska, 1939.), također kipar, najistaknutiji je hrvatski animalist, koji ima klasičniji pristup motivu. U svom opusu ostavio je mnoštvo brončanih skulptura lovačkog psa u potrazi[12]. Napeta forma psa u pokretu pokazuje umjetnikovu vještinu i poznavanje životinjske anatomije, no govori nam i o povezanosti vlasnika i psa, kao i kod skulptura Sofije Naletilić Penavuše. Njegova skulptura *Pas na tragu* (1910. godine, bronca, 50 x 21 x 15,8 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb) [Prezentacija 1/14] prikazuje lovačkog psa koncntriranog na potragu koji u tom pokretu djeluje jako živo i realistično.

Nakon kratkog pregleda značajnijih i zanimljivih umjetnika i djela koji se bave motivom životinje, učenici dobivaju metodičku vježbu apstrahiranja životinjske forme [Vježba 1]. Rješavanjem metodičke vježbe učenici će se sami usredotočiti na pojedinu životinju te je pokušati prikazati na svoj način.

Prva vježba odnosi se na formu te procese apstrahiranja. Kao inspiracija za metodičku vježbu poslužit će litografija *Bik* (serija od 11 litografija, 1945 - 46. , kompozicija- 29,2 x 39, 5 cm, list- 33.5 x 56.1 cm) Pabla Picassa (Málaga, Španjolska,1881.- Mougins, Francuska, 1973.). Učenici će proći kroz sličan proces apstrahirajući formu dio po dio dok ne dođu do potpuno jednostavnog prikaza. Cilj vježbe je učenicima približiti proces apstrahiranja i dolaženja do čistih, jednostavnih formi.

Vježba započinje podijelom radnih materijala i uputama za rad. Svaki će učenik dobiti fotografiju životinje[13] i šest paus papira (plastični, poluprozirni papir) [Prilog 6.1.]. Vježba će biti podijeljena u više faza. Prva faza je prekriti životinju paus papirom i precrtati formu. U drugoj fazi zadatak je precrtavanje s prvog pausa, ali na način da naglase, povećaju neki dio životinje koji ju najviše karakterizira, po kojemu je prepoznatljiva. Sada će opet precrtavati s pausa, ali ovaj put je zadatak smanjiti određeni dio ili ga čak ukloniti. Sljedeće dvije faze su precrtavanje zadnjeg crteža na način da se postepeno smanjuje broj detalja i da linija ne slijedi

[12] Usp. Dajana Vlaisavljević, *Sve naše životinje*, 2017. , str. 40.
[13] Fotografije su preuzete s mrežne stranice http://pngimg.com/

točnu formu već se oslobađa. Zadnji crtež je jednolinijski, sa što manje detalja, znak početne životinje. Za svaku fazu učenici će dobiti dvije do tri minute.

Analiza vježbe provodi se tako da učenici zajedno s profesorom razmatraju finalne crteže i pokušava otkriti o kojoj se životinji radi. Na ovaj način učenicima se razjašnjava proces apstrahiranja. U analizi će se pogledati kako su umjetnici dvadesetog stoljeća apstrahirali životinjske forme: Picasso, Brancusi i Franz Marc, te će se usporediti njihove primjere s onima dobivenim na satu. Na kraju će se prodiskutirati o tome koliko je bitan motiv, a koliko forma te je li uvijek potrebno da motiv ostane prepoznatljiv. Reprodukcije pomoću kojih ćemo provoditi analizu su *Pijetao i nož* (Pablo Picasso, 1947., ulje na platnu, 92 x 73 cm), *Ptica u prostoru* (Constantin Brancusi, Hobita, Rumunjska,1876.- Pariz, Francuska, 1957.; 1932-40., 1,37 m x 22 cm x 16 cm, bronca, Muzej umjetnosti Metropolitan, New York) i *Prva životinja* (Franz Marc, München, Njemačka, 1880.- Braquis, Francuska, 1916.; 1913., ulje na platnu, 46.67 x 39.05 cm, privatna kolekcija) [Prezentacija 1/15]. Analiza će se odvijati tako da učenici odgovaraju na postavljena pitanja: Koliko je umjetniku bitan motiv? Zašto ga je apstrahirao? Koja je vama razlika u doživljaju kada promatrate apstrakciju i realističan prikaz? Da li vam se svidjela vježba?

Umjetnici imaju različite razloge zašto apstrahiraju formu, nekada žele istaknuti nešto te se radi toga odlučuju za nekonvencionalan prikaz, a nekad im je zanimljivo proučavati formu i rastavljati je, dokonstruirati pa ponovno sastavljati ili jednostavno pojednostaviti i doći do njezine esencije. Vjerojatno će i učenicima biti zanimljivo poigrati se s formom.

Nakon analize vježbe slijedi drugi dio nastavnog sata koji se bavi suvremenim umjetničkim radovima povezanim sa životinjama. Taj dio gradiva bit će pomnije obrađen, u usporedbi s prvim, koji obuhvaća gotovo čitavu povijest umjetnosti, budući da je dosta nepoznat učenicima, a relevantan zbog aktualnosti teme.

2.2. Životinje u suvremenim umjetničkim praksama

U novijim umjetničkim praksama mijenja se umjetnikov pristup životinjama. Jednostavno promatranje, slikanje, modeliranje, crtanje i apstrahiranje životinja, koji su bili uobičajena praksa do današnjeg vremena, više nisu toliko novi i neuobičajeni. Umjetnici u svoje radove često stavljaju prave životinje. Bile one mrtve ili žive, stvarna bića u današnje vrijeme sastavni su dio nekih umjetničkih djela. Pritom se javljaju mnoga etička pitanja o moralnosti takvog čina te ta tema nudi mnoge mogućnosti za raspravu. Postoje umjetnički

radovi koji čine nažao iskorištenim životinjama, a postoje i oni čija je ideja promijeniti način na koji ljudi promatraju životinje. Steve Baker u svojoj knjizi *Artist / Animal* (*Umjetnik / Životinja,* 2013.*)* razmatra razne umjetničke radove u kojima su životinje pretvorene u objekte te postavlja pitanje: Mogu li se umjetnicima povjeriti životinje, žive ili mrtve?[14]. Baker smatra kako umjetnicima mogu biti povjerene životinje, ali samo ako je to opravdano idejom. Također životinjama treba biti ugodno te se nikako ne smiju dovoditi u opasnost ili nauditi. Baker u svojoj knjizi iznosi nekoliko primjera radova u kojima su umjetnici ispravno postupili sa životinjama od kojih će neki biti spomenuti i u ovom radu.

Suvremeni umjetnik Damien Hirst (rođen u Bristolu, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1965. godine) u svojim radovima koristi uginule životinje. Ima cijelu seriju radova u kojima su mrtve životinje smještene u formalinsku otopinu unutar velikih metalno-staklenih konstrukcija. Rad *Fizička nemogućnost smrti u umu nekog živog* (staklo, metal, morski pas, 5% otopina formalina, voda; 213 × 518 × 213 cm, 1991.) [Prezentacija 1/16], koji se sastoji od akvarija, unutar kojeg je smješten morski pas, njegovo je najpoznatije djelo. Ovaj rad, koji u sebi ima uginulu životinju, danas se smatra jednim od najutjecajnijih djela suvremene umjetnosti. Naravno da se postavlja pitanje jesu li Hirstove *ready-made* mrtve prirode umjetnost te gdje se nalazi granica morala. Umjetnik se inače bavi temom smrti te ljudskim shvaćanjem ili neshvaćanjem te pojave, kao i vlastitim poimanjem i prihvaćanjem smrti. U intervjuu s kustosom Hansom Ulrichom (rođen u Weinfeldenu, Švicarska, 1968. godine) komentira propadanje umjetničkih djela i svoje stavove o smrti: „Mislim, svaki dan se trebaš nositi s vlastitom smrtnošću, tako da je snositi se sa smrtnošću objekta dobar način za nositi se s tim bez previše straha[15].“

Umjetnik Kim Jones (rođen u San Bernardinu, California, 1944. godine) približio se mnogo bliže toj granici, a po mišljenju mnogih ju je i prešao. Njegov performans iz 1976. godine na California State University u Los Angelesu, *Djelo sa štakorima* [Prezentacija 1/17], vjerojatno je najkontroverznije umjetničko djelo, ako se uopće može smatrati takvim, koje se sastojalo od paljenja živih štakora na pozornici. Kim Jones izjavio je kako je ideja rada iskustvo publike koja je u prisutnosti smrti na koju može utjecati te kako ga je bilo tko u bilo kojem trenutku mogao zaustaviti. Sličan rad, u kojem je promatrač imao sudbinu životinje u svojim rukama, je instalacija *Helena* (2000.,Trapholt Art Museum in Kolding, Danska)

[14] Baker, Steve, *Artist|Animal*, 2013., str. 1. U izvorniku: „Can contemporary artist be trusted with animals, living or dead[14]?“ (slobodan prijelod A. Leko)
[15] Hans Ulrich Obrist i Damien Hirst, *An Interview*, 2007. Damien Hirst, http://www.damienhirst.com/texts/20071/feb--huo (posjećeno 19. rujna 2017.) U izvorniku: „I mean, every day you have to deal with your own mortality, so a good way of doing that without too much fear is to deal with the mortality of an object.“ (slobodan prijevod A. Leko)

[Prezentacija 1/17], umjetnika Marca Evaristtija (rođen u Santiago de Chileu, Čile 1963.). Rad se sastojao od deset kuhinjskih miksera u kojima su bile ribice, a gost izložbe mogao je odlučiti hoće li uključiti mikser ili ne. Umjetnikova ideja bila je izraziti moć koju ljudi imaju nad drugim životinjama te osvještavanje odnosa ljudi i životinja, no postavlja se pitanje je li opravdano ugrožavati živote radi umjetnosti[16]. Navedeni radovi pokrenuli su dosta rasprava o moralu, ali i o tome što je umjetnost uopće. Žive životinje u umjetnosti uvijek za sobom povlače etička pitanja[17].

Drugačiji pristup od do sada navedenih ima umjetnički dvojac Suzi i Olly (Olly Williams i Suzi Winstanley, oboje rođeni u Ujedinjenom Kraljevstvu 1968. godine). Njih zanimaju divlje životinje u njihovim prirodnim okruženjima te zato idu u divljinu s blokovima za crtanje i rade brze, slobodne crteže divljih životinja u svojim uobičajenim okolinama i ponašanjima [Prezentacija 1/18]. Umjetnički je dvojac 2005. godine otišao na Antarktik prvi put, kako bi napravio vizualnu dokumentaciju divljeg života tog područja[18]. Umjetnici problematiziraju isti problem kojim se bavio Berger u već spomenutom eseju *Zašto promatrati životinje?,* u kojem kritizira današnji način promatranja životinja u zoološkim vrtovima, scenski postavljenim staništima, u kojima životinje nisu slobodne i ne ponašaju se kako bi se ponašale u divljini. Taj način promatranja životinja stvara krivu sliku i stav o njima te nas još više otuđuje. Olly i Suzi imaju romantičarski pristup prirodi i svojim radom prenose poruku o ugroženim životinjama, ali i njihovim staništima. Nisu ograničeni jednim medijem, već slobodno i neopterećeno koriste materijale za izradu umjetničkih radova, a najčešće su to crteži olovkama i akvarelima ili fotografije[19].

Sličan stav o životinjama i njihovoj ulozi u umjetničkom radu ima umjetnica Lucy Kimbell koji je izrazila u svom radu *Jedna noć sa štakorima u službi umjetnosti* (Camden Arts Centre, London, 2005.)[20]. Umjetnički rad na kraju je poprimio oblik nastupnog predavanja u kojem je iznijela rezultate svojih estetičkih istraživanja [Prezentacija 1/19]. Rad se bazirao na istraživanju ljudskog pristupa štakorima u raznim kulturama te se sastojao od različitih eksperimenata/projekata kojima je zajednički motiv štakor. Umjetnica sama objašnjava kako joj na početku istraživanja nije bilo moguće zamisliti kako će gotov rad izgledati, no da je imala potrebu napraviti takav socijalno angažirani rad, baziran na ljudskom pristupu životinjama kojima je čovjek neprestano okružen. Istraživanje je počela pišući pjesme i

[16] Usp. Baker, Steve, *Artist|Animal*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2013., str. 17.
[17] Ibid, str. 10.
[18] Ibid, str. 20.
[19] Ibid, str. 26.
[20] video na mrežnoj stranici: https://vimeo.com/5124018 (posjećena 19. rujna 2017.)

crtajući, poput rada *Projekt kojeg evaluiraju štakori* (crtež, dio cjeline *Jedna noć sa štakorima u službi umjetnosti,* 2005.), koji je zamišljen kao neka vrsta zabavnog parka za štakore u kojem se oni mogu odmarati, opuštati i igrati[21]. S vremenom ovo neobično istraživanje razvilo se u *happeninge* i razne suvremene umjetničke eksperimente. Ključni dio rada je sajam štakora koji je uključivao *Kozmetički salon za štakore*, *Gdje je najbliži štakor?* i *Je li tvoj štakor umjetnik?* (*happening*, Camden Arts Centre, 2005.), natjecanje u crtanju. Crteži štakora bili su glavna atrakcija na sajmu, a izvedeni su tako da je bio mapiran put po kojem se pojedini štakor kretao. Krajnji rezultat bio je serija vrlo zanimljivih apstraktnih crteža među kojima je Jenni Lomax iz umjetničkog centra Camden, izabrala pobjednika. U završnom predavanju *Jedna noć sa štakorima u službi umjetnosti* umjetnica je iznijela rezultate svih svojih istraživanja, koji su više dodatno potaknuli daljnje rasprave, nego došli do nekog zaključka, no sama umjetnica kaže kako je zadovoljna takvim rezultatom te kako umjetnost nije tu da dolazi do odgovora, već propituje i mijenja svijet[22].

Multimedijalna umjetnica Catherine Chalmers (rođena u San Mateu, Kalifornija, 1957. godine) u svom radu *Uljezi* (iz serije radova *Američki žohar,* 2004., 76,2 x 114,3 cm, C-print) [Prezentacija 1/20] bavi se insektima. Proučava ih, fotografira, snima te se svakodnevno druži s njima. Njezini znanošću inspirirani radovi su prekrasni i gadljivi istovremeno, čime želi postići propitivanje promatrača o tome kako razmišlja o životinjama. Umjetnica proučava načine kako se povezati s prirodom iz kulturološke perspektive te proučava životinje koje su joj bliske, mrave i žohare. Chalmers je svoj rad sa životinjama započela proučavajući žohare i mogućnosti promjene čovjekovog stava prema njima. Kaže kako se i sama bojala tih životinja dok je tek počela raditi s njima, iako nije postojao nikakav opravdani razlog za taj strah[23]. U svojim radovima umjetnica zato transformira te životinje, oblači ih u šarene ogrtače i stavlja ih u živopisne ambijente. Žohari prikazani na taj način prestaju biti zastrašujući i postaju simpatični insekti, što navodi promatrača na preispitivanje ustajalih stavova. Umjetnica se također bavila proučavanjem mrava te ističe kako su po ponašanju i organizaciji jako slični ljudima, čak toliko da bi, opisujući život mrava bez isticanja kako se radi o mravima, zvučalo isto kao opisivanje ljudskog života.[24] Proučavajući život mrava na taj način potiče pojedinca na razmišljanje o ljudskoj kulturi i organizaciji.

[21] Usp. Baker, Steve, *Artist|Animal*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2013., str. 44.
[22] Ibid, str. 62.
[23] Jacob Schiller, *Morbidly Beautiful Insect Photos Challenge the Bug-Human Barrier*, Wired, https://www.wired.com/2012/07/leaf-cutter-ants-catherine-chalmers/ (posjećena 26. lipnja 2017.).
[24] Ibid

Američki umjetnik Eduardo Kac (rođen 1962. godine u Riu de Janeiru, Brazil) bavi se raznim eksperimentalnim umjetničkim praksama, od mreža i robotike do genoma i biotehnologije. Koristi modernu tehnologiju kako bi svojim provokativnim djelima istraživao i kritizirao dosege znanosti. Njegov rad *GFP Bunny* ili *Alba* (zec, 2000.) [Prezentacija 1/21] njegov je najpoznatije i najprovokativnije djelo. Naime Alba je flourescentno zeleni zec koji izgleda tako zato što mu je u gen ubačen fluorescentno zeleni protein izvučen iz određene vrste meduze. Umjetnik ovim radom preispituje kako se društvo odnosi prema ideji različitosti. Rad je izazvao proteste poklonika prava životinja, no Kac se nije dao omesti u svojoj ideji. Uspoređuje svoj rad s medijskim eksponiranjem znanstvenih istraživanja, poput onog gdje su uzgojili ljudsko uho na leđima miša, koji su opravdani uvjerenjem da će izliječiti bolesti, a zapravo su u medijima zbog dionica farmaceutskih kompanija[25]. O svom radu izjavio je: „Ovo je jedna od stvari koja mi je zanimljiva kod *GFP Bunny*: nije tu da prouzroči rak, niti je lijek za rak, zato je tako teško ljudima pomiriti se s tim da jednostavno jest... Jasno je zašto je ljudima nejasan[26].“ Umjetnik je jako vezan uz Albu te ga smatra dijelom obitelji[27].

Nina Katchadourian (rođena 1968. u Stanfordu, Kalifornmija), suvremena interdisciplinarna umjetnica, u svom se radu dosta bavi životinjama te ima cijeli niz serija radova pod zajedničkim nazivom *Zbunjujuće životinje* (2002., C-print, 61 x 61 cm) [Prezentacija 1/22]. Jedan od radova, *Ant Static,* pokušava oponašati sive točkaste smetnje na televizoru masom mrava koji se kreću po bijeloj površini. Tu snimku je umjetnica remontažirala i ubrzavala kako bi dobila izgled koji je tražila. Rad ima sličnu poveznicu odnosa čovjeka s mravima kao i onaj umjetnice Catherine Chalmers, samo što se ovaj dodatno referira na današnju popularnu kulturu i mentalitet mase. Sličnu poruku ima i rad Nine Katchadourian *Bjegunac* (šestokanalna video instalacija, 2007.), video koji prikazuje orangutana kako se vješa po uličnim kablovima umjesto drveća. Video instalacija *Zoo* (višekanalna video i zvučna instalacija, 2007.) također stvara neobičan ambijent u kojem su životinje izmijenjene ili stavljene u neobične prostore. Ti video radovi dijelovi su serije *Zbunjujuće životinje* koji je umjetnica dosta razradila u različitim medijima[28]. Snimanje u devet zooloških vrtova trajalo je sveukupno osam godina. Snimke su nekad potpuno nejasne, poput onih gdje je vidljiv toliko mali detalj da je nemoguće razaznati o kojoj se životinji radi,

[25] Usp. Baker, Steve, *Artist|Animal*, 2013., str. 81.
[26] Baker, Steve, *Artist|Animal*, 2013., str. 82. U izvorniku: „This is one of the things I find interesting about GFP Bunny: it's not there to cause cancer , and it's not there to cure cancer, and this is why it's so hard for people to reconcile, she simply is... It's so clear as to be opaque to a lot of people.“ (slobodan prijevod A. Leko)
[27] Ibid, str. 71.
[28] Nina Katchadourian, Confusing animals, http://www.ninakatchadourian.com/confusinganimals/index.php (posjećena 26. lipnja 2017.)

ili zbunjujuće, poput onih na kojima zvuk i slika životinje ne odgovaraju[29]. Umjetnica ovim zanimljivim, novim prikazom zoološkog vrta ostavlja dojam nesigurnosti i nepovjerenja kod promatrača, no zbog tih nejasnoća tjera pojedinca na propitivanje o životu, načinu življenja i realnosti svijeta.

Slijedi druga metodička vježba koja se bavi konceptom umjetničkog djela [Prilog 6.2.]. Sredinom 20. stoljeća pojavljuje se konceptualna umjetnost koja prenosi težište s likovnosti na ideju. Materijali i tehnika postaju sekundarni naspram ideje te umjetnik teži dematerijalizaciji umjetničkog djelovanja. Konceptualna umjetnost, između ostalog, može biti instalacija, video umjetnost, body art, happening ili performans. U središtu konceptualnog umjetničkog rada često se nalazi pojedina životinja te će se u ovoj vježbi razmotriti povezanost između umjetničkog koncepta i životinje. Cilj vježbe je učenicima približiti te razjasniti konceptualnu umjetnost te ih potaknuti na dublju analizu umjetničkog djela.

Učenicima će za ovu metodičku vježbu biti navedene životinje te objašnjenje koncepta rada za čije su ostvarenje umjetnici iskoristili te životinje. Zadatak učenika je spojiti životinju i koncept. Svaka životinja i svaki umjetnički koncept bit će zapisani na odvojenim papirima, te će učenici za svaku klupu dobiti po jedan primjerak. Zadatak će rješavati u paru, budući da bi im moglo biti dosta komplicirano za shvatiti i povezati. Učenici će tijekom analize vježbe na poseban papir upisati autora i naziv rada te životinju i umjetnički koncept. Životinje koje će učenici trebati povezati s konceptom su ovce, žohari, konj, kojot i zec. Umjetnički koncepti s kojima će učenici trebati povezati životinju su: kritika zapadnog društva i europskih doseljenika koji su uništili kulturu Indijanaca te njihove svete životinje doveli do umiranja; usmjeravanje pozornosti na odgovornost svakog pojedinca spram društva te isticanje moći hrabrog i odlučnog pojedinca koji se suprotstavlja konvencijama; kritika popularne kulture, a poglavito medija u kojima prevladavaju banalni programi poput reality showowa; ispitivanje razloga odbojnosti pojedinih životinja te istraživanje mogućnosti promjene ustaljenih stavova njihovom transformacijom i stavljanjem u drugačiji kontekst; kritike modernih znanstvenih eksperimenata te istraživanje moralnih granica projekata u svrhu znanosti.

Nakon što učenici riješe vježbu slijedi analiza. Kojota se povezuje s kritikom zapadnog društva i europskih doseljenika koji su uništili kulturu Indijanaca te njihove svete životinje doveli do umiranja. Njemački konceptualni umjetnik Joseph Beuys (Krefeld, Njemačka, 1921.- Düsseldorf, Njemačka, 1986.) izvodi performans *Meni se sviđa Amerika i ja se sviđam Americi* 1974. godine u New Yorku [Prezentacija 1/23]. Ideja rada bila je kritika

[29] Nina Katchadourian, Zoo, http://www.ninakatchadourian.com/confusinganimals/zoo.php (posjećena 26. lipnja 2017.)

zapadnog društva i europskih kolonizatora te je cijeli Beuysov boravak na tom kontinentu bio performans. Umjetnik nije uopće htio dotaknuti američko tlo, osim prostora u kojemu je boravio s kojotom, te su ga u avionu omotali u filc i odveli u kolima hitne pomoći do te prostorije. Tamo je Beuys tri dana proveo s kojotom za koje vrijeme su se umjetnik i životinja navikli jedan na drugog. Beuys je bio omotan u isti filc cijelo vrijeme te je hodao po prostoriji s pastirskih štapom i stavljao Wall Street Journal po podu kako bi kojot obavljao nuždu po popularnim američkim novinama, čija je tema gospodarski razvoj. Nakon tri dana cijeli proces dolaska bez doticanja tla se ponovio i umjetnik se vratio natrag u Njemačku[30].

Konja se povezuje s konceptom usmjeravanja pozornosti na odgovornost svakog pojedinca spram društva te isticanje moći hrabrog i odlučnog pojedinca koji se suprotstavlja konvencijama. Suvremena hrvatska umjetnica Vlasta Delimar (rođena 1956. u Zagrebu) 2001. godine izvela je performans *Šetnja kao lady Godiva* [Prezentacija 1/24]. Umjetnica je gola jahala na konju ulicama Zagreba kako bi potaknula ljude suprotstavljanje ustaljenim moralnim normama i napravila pomak od konvencija. U šetnji kao lady Godiva, Vlasta citira srednjovjekovnu legendu o ženi koja je, kako bi njezin njen muž i gradonačelnik Leofic oslobodio građane nepodnošljivog poreza, pristala projahati gradom gola. Svojim performansom umjetnica je stvorila odmak od svakodnevice te podsjetila na odgovornost svakog pojedinca spram društva[31].

Ovca se povezuje s konceptom kritike popularne kulture, a poglavito medija u kojima prevladavaju banalni programi poput reality showova. Hrvatski umjetnik Siniša Labrović (rođen 1965. u Sinju) izveo je performans *Stado.org* 2005. godine u Zagrebu, u staroj Badelovoj tvornica u Šubićevoj ulici [Prezentacija 1/25]. *Stado.org* multimedijalni je umjetnički projekt u kojem je umjetnik, frustriran popularnim medijskim programima, napravio reality show u kojemu su sudionici bili ovce. *Stado.org* bio je popraćen kroz dvanaest dana putem interneta te su gledatelji mogli glasati za svog favorita, odnosno ovcu, isto kao i u popularnom reality showu *Big brother*. Ovcama su za to vrijeme dolazili pjesnici čitati poeziju, organizirane su im kreativne radionice i druga događanja te je svakog dana iz igre ispadala ovca s najmanje glasova. Svojim projektom umjetnik Siniša Labrović ironizira svijet medija, odnosno sve veću popularnost reality showova[32].

[30] Joseph Beuys, Coyote, Tate, http://www.tate.org.uk/art/artworks/beuys-coyote-ar00733 (posjećena 19. rujna 2017.)
[31] Vlasta Delimar, Šetnja kao lady Godiva, Kontenjer http://stari.kontejner.org/walkthrough-as-lady-godiva (posjećena 19. rujna 2017.)
[32] Damir Pilić, *Kultura ovcama!*, Slobodna Dalmacija, http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050917/forum01.asp (posjećena 19. rujna 2017.)

Žohari se odnose na umjetnički koncept ispitivanja razloga odbojnosti pojedinih životinja te istraživanje mogućnosti promjene ustaljenih stavova njihovom transformacijom i stavljanjem u drugačiji kontekst. Multimedijalna umjetnica Catherine Chalmers (rođena u San Mateu, Kalifornija, 1957. godine) radi s insektima kojih se ljudi groze u radu *Uljezi* (serija fotografija 2004., 76,2 x 114,3 cm, C-print) [Prezentacija 1/26] iz serije radova *Američki žohar* koja se sastoji od fotografija, videa, instalacija, crteža i skulptura. Multimedijalnu umjetnicu zanimao je razlog ljudske odbojnosti prema žoharu te je provela opširno umjetničko istraživanje pokušavajući dokučiti razloge tog stava te mogu li se oni promijeniti. Primarni mediji u tom istraživanju bili su fotografija i video, a provela ga je na način da je oblačila žohare u šarene kostime koji se stapaju sa cvijećem. Stavljajući ta inače odbojna bića u novi kontekst umjetnica je otvorila promatraču mogućnost za drugačijim načinom promatranja[33].

Naposlijetku, zec se povezuje s umjetničkim konceptom kritiziranja modernih znanstvenih eksperimenata te istraživanje moralnih granica projekata u svrhu znanosti. Brazilski umjetnik Eduardo Kac (rođen 1962. godine u Riu de Janeiru, Brazil) u radu *GFP Bunny* (zec, 2000.) [Prezentacija 1/27], kao i u ostalim djelima bavi se bio umjetnošću koju karakterizira rad s organskim tvarima poput tkiva i bakterija kao i rad s živim organizmima koja se modificira biotehnologijom[34]. Neobičan umjetnički projekt čiji je rezultat genetski modificiran zec problematizira dosege znanosti te ispituje opravdava li cilj sredstvo. Zec, čiji je genetski kod laboratorijski promijenjen ubacivanjem posebnog proteina u stanicu, odakle i dolazi naziv GFP, koji stoji za Green Fluorescent Protein, svijetli u mraku zelenim fluorescentnim svjetlom[35].

3. Simbolika životinja u umjetničkim radovima

Na ovom nastavnom satu fokus će biti na simbolima skrivenim iza animalističkih motiva. Sat je podijeljen u dvije cjeline: prvi dio, u kojem se obrađuju općeniti simboli koji se skrivaju u životinjskim formama, te drugi dio, koji obrađuje one simbole vezane uz mitologiju, religiju i teriomorfizam, kao i prikazivanje božanstava u životinjskoj formi.

[33] Baker, Steve, Artist|Animal, 2013., str. 68.
[34] BioArt, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/BioArt (posjećena 18. rujna 2017.)
[35] Eduardo Kac, *GFP Bunny*, http://www.ekac.org/gfpbunny.html (posjećena 19. rujna 2017.)

3.1. Značenja skrivena u životinjskim formama

Životinja u umjetničkom djelu često ne predstavlja samu sebe već je tu samo kao znak, simbol. Kada se radi o pojedinoj životinji i njezinoj simbolici ona nikad ne predstavlja isključivo jedan pojam. Simboličko značenje može biti niz pojmova koji su često i oprečni te se jedino istražujući čitav kontekst rada može otkriti pravo značenje dotičnog simbola. U ovakvom, simboličkom prikazu životinja, one su tu radi prijenosa skrivene poruke. Značenje može biti jednostavno, poput jednostavnog znaka, a može biti i puno kompleksnije. Pas se može jednostavno tumačiti kao vjernost, no lik psa se često pojavljuje vezan i uz smrt, poput Anubisa, koji je u egipatskoj mitologiji bog smrti i vladar podzemlja u obliku čovjeka s psećom glavom[36] ili Kerbera, troglavog psa čuvara podzemnog svijeta u grčkoj mitologiji, a može se tumačiti i kao čovjekov vodič u noći smrti, nakon što mu je bio pratioc u danu života.[37] U *Rječniku simbola* Jeana Chavaliera i Alaina Gheerbranta stoji kako je životinja u umjetničkom radu često tu kao simbol koji iza sebe nosi neko skriveno značenje kozmičkih, materijalnih ili duhovnih počela i snaga[38]. Svaka životinja ima svoje određeno značenje u pojedinoj kulturi, a kao arhetip životinja prikazuje duboke slojeve nesvjesnog i nagonskog.[39] Kod određenih umjetničkih djela prikazana životinja služi pojašnjenju ideje rada.

Za razliku od Kraljevićevog psa Paše, pas koji se nalazi na Jan van Eyckovoj (Maaseik, Belgija, 1390.- Brugge, Belgija, 1441.) slici *Portret Arnolfinijevih* (1943., Ulje na drvu, 82 x 60 cm, National Gallery, London) [Prezentacija 2/1] nema svoj istaknuti karakter, ne predstavlja duboko prijateljstvo, niti slika odiše sentimentalnom vezom vlasnika i njegovog ljubimca. U središtu kompozicije nalaze se muškarac i žena disproporcionalnih figura koji se drže za ruke. Trudna žena, odjevena u dugu zelenu haljinu, zamišljeno gleda u lijevi donji kut slike, a muškarčev pogled usmjeren je prema promatraču. Kompozicija s dvije središnje figure smirena je i uravnotežena, a tome pridonosi i komplementarni kontrast zelene haljine i crvenog baršuna u koji je obučen namještaj u pozadini slike, kao i kružno ogledalo smješteno u središte formata, između para. Ovdje umjetniku nije bitan određeni pas, niti njegova osobnost, narav ili karakter, već je tu kao simbol koji pomaže promatraču shvatiti ideju rada. On može imati različito simbolizčko značenje: oprez, vjernost, mudrost, ljutnju, požudu ili pohlepu[40]. Na slici flandrijskog slikara on predstavlja vjernost koje je i njegovo

[36] Anubis, Wikipedia, https://hr.wikipedia.org/wiki/Anubis (posjećeno 19. rujna 2017.)
[37] Usp. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Rječnik simbola,* 2007., str. 912.
[38] Ibid, str. 913.
[39] Ibid, str. 912.
[40] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2004., str. 189.

najčešće simboličko značenje[41]. Kao simbol vjernosti često se pojavljuje i na srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima[42]. Pas se često prikazuje uz portret žene aludirajući na njezinu čistoću i vjernost ili uz nagu ženu, kao na djelu Hansa Memlinga (Seligenstadt, Njemačka, 1430.- Brugge, Belgija, 1494.) *Taština* (oko 1485., ulje na platnu, središnji panel triptiha, Musee des Beauy-Arts, Strasbourg) [Prezentacija 2/2], gdje pas ukazuje na žensku zavodljivost. Iako pas uglavnom označava nešto pozitivno, u kršćanskoj tradiciji on može imati čitav niz značenja. Pojavljuje se kao atribut Svetog Dominika i Margarete Kortonske, u dominikanskom slikarstvu ili na prizorima posljednje večere kako leži uz Judinu nogu[43]. Kao atribut svetog Dominika pas se prikazuje s gorućom bakljom u ustima zbog sna kojeg je usnula njegova majka u kojem je, umjesto djeteta, rodila psa s upaljenom zubljom u ustima[44]. Uz Svetu Margaretu Kortonsku pas se prikazuje zbog događaja u njezinom životu kada ju je odveo do mrtvog tijela ljubavnika, nakon čega se Margareta odlučila pokajati i živjeti jako skromnim životom[45]. Kao simbol dominikanskog reda (*Domini canes* - Gospodnji psi) koriste se crno-bijeli psi koji odgovaraju bojama odora redovnika, a najčešće su prikazani kako tjeraju vukove, tj. heretike, od stada ovaca.[46] Pas može predstavljati i negativne osobine, te se takva značenja uglavnom vežu uz prikaze posljednje večere, gdje je pas često prikazan kako leži uz Judinu nogu ili kako se bori s mačkom aludirajući na konflikt i neprijateljstvo[47]. Na Tizianovoj (Tiziano Vecelli poznatiji kao Tizijan, Pieve di Cadore, Italija, 1490. – Venecija, Italija,1576.) slici *Večera u Emausu* (oko 1535., ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz) [Prezentacija 2/3], pas koji stoji ispod stola, uz Judinu nogu, i reži na mačku simbolizira izdaju[48]. Na renesansnoj slici prikazano je pet figura kako večeraju na trijemu s pogledom na prekrasan pejzaž. Boje su uglavnom smirene i zagasite, osim na likovima od kojih svaki ima jedan jarko obojeni detalj. Krist se ističe sa svojom plavom maramom bačenom preko ramena, koja je istih tonova kao planina i nebo u pozadini. Negativne konotacije i pas na slici Vittorea Carpaccia (Venecija, Italija, 1465.- 1520.) *Mladi vitez* (1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Museo Thyssen-

[41] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2004., str. 189.
[42] Usp. Cohen, Simona, *Animals as Disquised Symbols in Renaissance Art*, Brill, Leiden, Boston, 2008., str. 80.
[43] Usp. James Hall, *Riječnik tema i simbola u umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 241.
[44] Usp. Radovan Ivančević (gl. ured.), dr. Marijan Grgić, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 208.
[45] Sveta Margareta Kortonska http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/750-sveta-margareta-kortonska (pregledano 8. rujna 2017.)
[46] Radovan Ivančević (gl. ur.), dr. Marijan Grgić, *Leksikon ikonografije*,1990., str. 450.
[47] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, 2004., str. 198.
[48] Abigail Cain, *Decoding Animals in Art History*, From Immortal Peacocks to Lusty Rabbits, Artsy, https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-decoding-animals-art-history-immortal-peacocks-lusty-rabbits (posjećena 15. lipnja 2017.)

Bornemisza Museum, grad) [Prezentacija 2/4], gdje predstavlja zemaljske preokopucije i zlo u njima[49]. Slika renesansnog umjetnika ima izražen crtež i mnoštvo detalja, idealna prirod,a kojom je mladi vitez okružen, prepuna je šarenog cvijeća na kojima je svaka latica izražena i malih životinja koje veselo trče. Jedino pas stoji iza viteza i promatra ga prijetećim pogledom. Takvo negativno značenje pas ovdje vjerojatno ima zbog istočnjačkog vjerovanja kako su psi bili opasni predatori i lešinari[50]. Pas se još može prikazivati kao alegorija jednog od pet osjetila, njuha, ili kao simbol razboritosti u formi troglavog čudovišta Kerbera.[51]

Slijedi metodička vježba *Simbolika životinja* [Prilog 6.3.] koja se bavi analiziranjem različitih simboličkih značenja jedne životinje. Cilj ove vježbe je razotkriti što više simboličkih značenja jedne životinje te ih prepoznati na određenim umjetničkim djelima. U ovoj vježbi istraživat će se simbolička značenja psa, učenicima će biti dano dvanaest reprodukcija na kojima pas ima različita simbolička značenja. Likovni primjeri koji će se koristiti u vježbi su *Slikar sa psom* (William Hogarth, 1745. godine, ulje na platnu, Tate Gallery, London), *Portret Arnolfinijevih* (Jan van Eyck, 1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska), *Taština* (Hans Memling, oko 1485. godine, središnji panel triptiha, Musee des Beauy- Arts, Strasbourg), *Večera u Emausu* (Tizian, oko 1535. godine, ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz), *Mladi vitez* (Vittore Carpaccio, 1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Španjolska), *Dvije dame* (Vittore Carpaccio, 1493.- 95. godine, Museo Correr, Venecija, Italija), *Sigismondo Pandolfo Malatestase moli pred Svetim Sigismundom* (Piero della Francesca, 1451. godine, freska, Tempio Malatestiano, Rimini), *Sveti Dominik prima ružu* (Suor Plautilla Nelli, oko 1570 godine, Museo di San Salvi, Firenca), *Sveta Margareta* (Gaspare Traversi, oko 1758. godine, ulje na platnu, 172 x 122 cm, Metropolitan Museum of Art, New York), *Alegorija crkve* (Andrea Bonaiuto, detalj, 1365.-1367. godine, freska, Snta Maria Novella, Španjolska kapela, Firenca), *Alegorija njuha* (Crispin de Passe, Arnemuiden, Nizozemska, 1565.- Utrecht, Nizozemska,1637., bakropis) i *Kerber* (William Blake, London, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1757.- Westminster, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1827., 1824.–7. godine, Tate Gallery, London). Učenici će također dobiti popis simboličkih značenja koje životinja može imati: vjernost, ljubomora, zlo, alegorija osjetila njuha, razboritost, konflikt, atribut svetca, ženska zavodljivost i zaštitnik[52].

[49] Usp. Cohen, Simona, *Animals as Disquised Symbols in Renaissance Art*, Brill, Leiden, Boston, 2008., str. 80.
[50] Usp. James Hall, *Riječnik tema i simbola u umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 241.
[51] Ibid, str. 242.
[52] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, 2004., str. 198.

Nakon što učenici riješe vježbu slijedi analiza. Na slici Williama Hogartha *Slikar sa psom*, [Prezentacija 2/5] pas je simbol vjernosti i prijateljstva. Umjetnik je uz autoportret stavio psa kako bi iskazao duboku povezanost sa životinjom koju smatra dijelom sebe. Slično simboličko značenje ima pas na Jan van Eyckovoj slici *Portret Arnolfinijevih* [Prezentacija 2/5] pas također simbolizira vjernost mladog bračnog para. Postavljajući psa između muškarca i žene iskazuje vjernost jednog prema drugome. Na slici Hansa Memlinga, *Taština* [Prezentacija 2/6], pas predstavlja žensku zavodljivost, a dva psa u pozadini predstavljaju senzualnost (ova dva psa nisu uključena u vježbu zato što ih je teško primijetiti i povezati sa simbolikom). Ovaj pas također može aludirati na čednost mlade dame.

Tizian na svojoj slici *Večera u Emausu* [Prezentacija 2/7] ispod stola smješta mačku i psa koji reži na nju kao simbol konflikta i neprijateljstva koji se odnosi na Judu i Isusa. Ovakav negativni prikaz psa uobičajen je za temu posljednje večere, a njegov negativni kontekst vjerojatno proizlazi iz istočnjačkog vjerovanja kako su psi lešinari i kradljivci. Na slici Vittorea Carpaccia (Venecija, Italija, 1465.- 1520.), *Mladi vitez*, [Prezentacija 2/8] pas simbolizira zla koje čekaju mladog viteza na njegovom putu. S mladićeve desne strane nalazi se bijeli hermin, simbol vitezove nevinosti i vrlina, a pas u pozadini upozorava na iskušenja koja ga čekaju. U pozadini, na sredini puta u nepoznato, pas ne može predstavljati ništa drugo osim prijetnje. Na drugom djelu Vittora Carpaccia, *Dvije dame* [Prezentacija 2/8], prikazana su dva psa. Prvi, koji stoji uz nogu dame i pruža joj šapu, predstavlja nezine vrline, čistoću i vjernost, a drugi pas, koji reži na rubu slike i povlači damin štap, predstavlja prijetnje i tu je kao uporenje mladoj dami. Ilustracija Williama Blakea (London, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1757.- Westminster, Ujedinjeno Kraljevstvo, 1827.) prikazuje psa *Kerbera* [Prezentacija 2/9], troglavp biće zaduženo za čuvanje podzemnog svijeta, koje predstavlja razboritost. Kerber je trebao biti mudar i oprezan da ga netko ne prevari i izađe van iz podzemnog svijeta te se stoga nekada prikazuje kao simbol razboritosti. Na slici Suora Plautilla Nellia (Venecija, Italija, 1524.- 1588) *Sveti Dominik prima ružu* [Prezentacija 2/10], pas je ovdje kao atribut koji govori da je prikazani svetac upravo Sveti Dominik. Kao atribut svetog Dominika prikazuje se s gorućom bakljom u ustima zbog sna kojeg je usnula njegova majka u kojem je, umjesto djeteta, rodila psa s upaljenom zubljom u ustima[53]. Slika Gasparea Traversia (Napulj, Italija, 1722.- Rim, Italija, 1770.), *Sveta Margareta* [Prezentacija 2/11], ima psa koji se također pojavljuje kao atribut. Uz Svetu Margaretu Kortonsku pas se prikazuje zbog priče u kojoj ju je odveo do mrtvog tijela ljubavnika nakon čega se Margareta odlučila pokajati i živjeti jako

[53] Usp. Radovan Ivančević (gl. ur.), dr. Marijan Grgić, *Leksikon ikonografije* 1990., str. 208.

skromnim životom[54]. Na fresci Andrea Bonaiutoa (Firenza, Italija, 1346.- 1379.) *Alegorija crkve* [Prezentacija 2/12] psi su prikazani kao zaštitnici ovaca koji tjeraju vukove, tj. heretike. Ovakav prikaz pasa tipičan je za dominikansko slikarstvo[55]. Bakropis Crispina de Passe (Arnemuiden, Nizozemska, 1589.- Utrecht, Nizozemska, 1637.) *Alegorija njuha* [Prezentacija 2/13], prikazuje psa kao simbol njuha. Pas je ovdje poslužio kako bi olakšao alegorijski prikazi njuha, jednog od pet osjetila. Konačno, na fresci Piera della Francesce (Sansepolcro, Italija, o.1412.- 1492.) *Sigismondo Pandolfo Malatestase moli pred Svetim Sigismundom* [Prezentacija 2/14], prikazana su dva psa, crni i bijeli. Bijeli pas, čiji je pogled usmjeren prema vlasniku, simbolizira vjernost, a zajedno simboliziraju dominikanski red.

Poput psa, konj u nekom prikazu može imati različita simbolička značenja, primjerice, može predstavljati vjernog pratitelja ili požudu[56]. U mitološkim prikazima konji vuku kočije bogova, a boja konja ponekad aludira na pojedine karakteristike tih bogova[57]. Bijeli konj se uvijek povezuje s pozitivnim karakteristikama. Od antičkog razdoblja bijela boja smatrana je svetom i pročišćenom te su se bijele životinje žrtvovale nebeskim bogovima, a crne onima podzemlja. Iz tog razloga u likovnim prikazima bijeli konji vuku kočije nebeskih bogova, a crni su u pratnji bogova podzemlja. Konj je u umjetničkim djelima često tu radi komemorativne funkcije: kraljevi, plemići i ratnici prikazivani su na konjima, posebno od renesanse pa nadalje[58]. Slika španjolskog umjetnika Diega Velasqueza (Sevilla, Španjolska, 1599.- Madrid, Španjolska, 1660.) *Philip IV na konju* (oko 1635., ulje na platnu, Prado, Madrid) [Prezentacija 2/15] prikazuje španjolskog kralja kako sjedi u jednoj od najtežih poza, „courbette“, koja se može zadržati samo nekoliko sekundi[59]. Na ovoj slici konj je tu kako bi se istaknula moć, snaga i vitalnost španjolskog kralja. Figura na konju koja se nalazi u središtu kompozicije dominira slikom. Pokret konja i nemirno nebo daju slici određenu dozu dinamičnosti koja je karakteristična za slikarstvo baroka. Boje su smirene, bez velikih kontrasta svjetla i tame. Prikaz vladara na konju posebno je popularan u Europi te vuče korijene iz antičkog Rima, a posebno se povezuje s Markom Aurelijem i Konstantinom[60]. Kroz povijest gotovo je svaki vladar bio prikazan na konju, na slici ili u skulpturi. Konji imaju drugačiju simboliku u djelu ranorenesansnog slikara Hansa Memlinga (Seligenstadt, Njemačka, 1430.- Brugge, Belgija, 1494.) *Diptih alegorije o iskrenoj ljubavi* (1485.-90., ulje

[54] Sveta Margareta Kortonska http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/750-sveta-margareta-kortonska (posjećena 8. rujna 2017.)
[55] Usp. Radovan Ivančević (gl. ur.), dr. Marijan Grgić, *Leksikon ikonografije* 1990., str. 450.
[56] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, 2004., str. 203.
[57] Ibid, str. 257.
[58] Ibid, str. 257.
[59] Ibid, str. 258.
[60] Usp. James Hall, *Riječnik tema i simbola u umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 161.

na dasci, nadopuniti podatke, Metropolitan Museum of Art, New York, Muzej Boymans-Van Beuninben, Rotterdam) [Prezentacija 2/15]. Slika koju karakteriziraju čvrst linijski crtež i zemljane boje prikazuje mladu damu, dva konja i majmuna koji se nalaze u nekakvom trijemus pogledom na prirodu. Na jednom panelu prikazana je mlada djevojka s cvijetom u ruci koji simbolizira zaruke, a na drugom panelu su prikazana dva konja i majmun. Smeđi konj, koji promatra djevojku, simbolizira plemenito nezainteresiranu ljubav, a bijeli konj, na čijem leđima sjedi majmun, simbol je zvjerskog apetita i predstavlja egoističnu ljubav kojom dominiraju senzualni užitci[61]. Jedine svijetle točke na inače dosta mračnoj slici su put djevojke, bijeli konj i svjetlost koja probija iz šume.

Majmuni su kao vrsta najbliži ljudima te su u umjetnosti često imali negativnu konotaciju, vjerojatno iz razloga što se doimaju poput karikatura čovjeka. Srednjovjekovni bestijariji povezuju ih s vragom i zlom ili predstavlja nevjeru i idiolatriju u prikazu čovjeka koji štuje majmuna[62]. Povezuju se i s osjetilom okusa u alegorijskim prikazima pet osjetila, gdje okus poprima oblik majmuna kako jede voće[63]. Česti su i prikazi u kojima se karikiraju razna ljudska htijenja, pa je tako ponekad majmun prikazan kao slikar, kipar, svirač ili kako se karta i sudjeluje u ostalim ljudskim aktivnostima.[64] Primjer takve parodije nalazi se na djelu slikara iz razdoblja rokokoa, Jeana-Antoinea Watteaua (Valenciennes, Francuska, 1684.-Nogent-sur-Marne, Francuska, 1721.), *Majmun kipar* (oko 1710., ulje na platnu, 21 x 22 cm, Musée des Beaux-Arts d'Orléans, Francuska) [Prezentacija 2/16], na kojoj je prikazan majmun obučen u ljudsku odjeću s kiparskim alatom kako dovršava bistu jedne mlade dame. Takav prikaz životinje koja oponaša čovjeka kritika je umjetnosti koja oponaša prirodu, u ovom primjeru doslovno ilustrirana. Zamišljen, melankoličan pogled portretirane žene i majmunov zadovoljan pogled stoje u kontrastu jedan pokraj drugog. Slobodni, opušteni potezi kistom odgovaraju neobičnom, dosta slobodnom odabiru teme, kao i kružni format slike. Boje su zagasite s naglaskom na majmunovoj košulji koja se ističe među sivim tonovima naglašavajući tako protagonista slike.

Sova, noćna životinja koja predstavlja mudrost, znanje, loš znak, noć i smrt, prikazivana je kao atribut božice Atene povezujući je s mudrošću i znanjem[65]. Sova ima sličnu simboliku i u književnosti, primjerice u Virgilijevom (Virgilio, Italija, 70. pr. Kr.-Brindisi, Italija, 19. pr. Kr.) djelu *Eneida* (1. st. pr. Kr.) sova prelijeće upravo prije Didonine

[61] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, 2004., str. 259.
[62] Ibid, str. 198.
[63] Ibid, str. 198.
[64] Ibid, str. 199.

[65] Ibid, str. 296.

smrti nagovješćujući kobni čin. Sova je i atribut noći, a takvom je prikazana na grobnici Giuliana de' Medicia u Firenci (Kapele Medici, Bazilika San Lorenzo, 1526.- 1533. godine) koju je izradio slavni kipar Michelangelo Buonarotti (Caprese Michelangelo, Italija, 1475.- Rim, Italija, 1564.) [Prezentacija 2/17]. Monumentalna grobnica ukrašenaje arhitektonskom plastikom i nadnaravno velikim figurama u mramoru. Snažna tijela naglašenih mišića pokazuju umjetnikovu vještinu klesanja i poznavanje ljudske anatomije. Književnik Cesare Ripa (Peruga, Italija, 1555.- Rim, Italija, 1622.) navodi sovu kao personifikaciju praznovjerja[66], prikazujući je kao staru ženu iznad koje se nalazi sova, budući da je praznovjerni ljudi smatraju lošim znakom. Slikar Franz Hals (Antwerpen, Belgija, 1582.- Haarlem, Nizozemska, 1666.) stavio je sovu na rame *Malle Babbe* (1633.-1635. godine, ulje na platnu,75 x 64 cm, Gemäldegalerie, Berlin) [Prezentacija 2/18], vjerojatno kako bi istaknuo praznovjerje kod starije žene. Vrana ima sličnu simboliku poput sove. Slobodno naslikan portret stare žene djeluje jako živo. Široki, skicozni potezi kistom ostavljaju dojam spontanosti i svježine, a tamne boje koje dominiraju slikom odgovaraju mračnom simboličkm tumačenjem. Sova je od antike opisivana kao brbljiva, indiskretna životinja te postoji priča kako ju je Apolon kaznio zbog njezine pričljive karakteristike[67]. Postoji priča kako je izvorno bijela vrana rekla bogu sunca da ga njegova voljena Koronida varala s drugim, te joj je Apolon za kaznu promijenio boju perja u crno, a Koronidu ubio[68]. Iako postoji veliki broj priča u kojima je vrana pozitivan akter, simbolika joj je pretežno negativna te, kao i sova, ima pogrebnu konotaciju i loš je znak[69].

Slijedi metodička vježba koja se odnosi na značenje životinje u umjetničkom djelu, je li ona tu kao ukras, zanimljiv motiv ili ima neko simboličko ili dublje značenje koje detaljnije objašnjava sam rad. Cilj vježbe je da učenici uoče različite uloge životinja u umjetničkom djelu, je li životinja prikazana radi sebe ili prenosi li ona neku poruku. Prisutstvo životinje u umjetničkom djelu nije uvijek tu s istom namjerom. Učenici trebaju prepoznati kada postoji simbolika određene životinje u djelima te prepoznati njezino skriveno značenje.

Učenici će dobiti sedam reprodukcija koje će trebati razvrstati u dvije skupine, ovisno o umjetnikovom pristupu prikazu životinje koje su: životinja kao simbol i životinja bez simboličke uloge. Reprodukcije koje će biti dane su: Francisco Goya, *San razuma stvara čudovišta* (1797.- 1799. godine, bakropis, akvatinta i suha igla, 21,2 x 15,1 cm); Jan van Eyck, *Portret Arnolfinijevih* (1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija,

[66] Usp. Ripa, Cesare, *Ikonologija*, Laus, Split, 2000., str. 391.
[67] Ibid, str. 300.
[68] Ibid, str. 300.
[69] Ibid, str. 300.

London, Engleska); Leonardo da Vinci, *Dama s lasicom* (1489.-90. godine, ulje na drvu, 54 x 39 cm, National Museum, Kraków, Poljska); Damien Hirst, *Fizička nemogućnost smrti u umu nekog živog* (1991. godine, staklo, metal, morski pas, 5% otopina formalina, voda;213 × 518 × 213 cm); Albert Dürer, *Nosorog* (1515.,drvorez, 23,5 x 29,8 cm, National Gallery of Art, Washington); George Stubbs, *Lav napada konja* (1770., ulje na platnu, 66 cm x 97 cm, Yale University Art Gallery, New Haven, Connecticut); Eadweard Muybridge, *Konj u trku* (1886., fotografija, Photography collection, Harry Ransom Center). Svaki učenik će dobiti isprintane reprodukcije koje će zalijepiti na papir podijeljen u dvija stupca. Ispod svake reprodukcije učenici će napisati autora i naziv dijela. Kada učenici razvrstaju reprodukcije unutar skupina, zadatak će biti odrediti simboličku ulogu životinja iz skupine životinja kao simbola. Učenicima će biti dani pojmovi zlo, vjernost i čednost, koje će trebati povezati uz reprodukcije.

Kada učenici pridodaju simbole životinji, slijedi rasprava o tome kako se prepoznaju skriveni simboli. Promotrit će se svaka reprodukcija i prokomentirati zašto je umjetnik odabrao baš tu životinju te koja su njezina simbolička značenja. Svaki prikaz životinje može imati i simboličko značenje, no pitanje je koja je bila umjetnikova namjera i to će se probati otkriti.

Slika Francisca Goye *San razuma stvara čudovišta* [Prezentacija 2/19] odnosi se na negativne misli koje nekada opsjedaju um tijekom noćne more. Osim naziva, na slici se odmah uočava kako lik ne sanja baš ugodan san. Sova može biti simbol mudrosti, znanja, lošeg znaka, noći i smrti. U ovom slučaju sova predstavlja loš znak i noć, ukazujući na zastrašujući san spavača. Na slici Jana van Eycka *Portret Arnolfinijevih* [Prezentacija 2/20] pas koji stoji između žene i muškarca simbolizira vjernost jednog prema drugome. Iako pas može značiti također ljubomoru, zlo i mržnju, ovdje se ne uklapa niti jedno od tih interpretacija, budući da portret mladog bračnog para zasigurno nema nikakve negativne konotacije, a simbol vjernosti savršeno se uklapa u temu. Na Leonardovom portretu dame [Prezentacija 2/21] hermin nije ovdje kao ukras, već ima svoje jasno značenje. Ta mala životinja često je prikazivana u naručju portretiranih dama aludirajući na njihovu nevinost i čistoću. Hemin je jedna od rijetkih životinja koja ima jednostrano značenje i uvijek označava neku vrlinu.

O radovima u kojima životinje nemaju simboličko značenje također bi se raspravilo. U Hirstovu djelu [Prezentacija 2/22] morski pas je tu zato što je velika i zastrašujuća životinja koja promatrača ne ostavlja ravnodušnim te ne ostavlja prostora za neke dodatne, simboličke interpretacije. Djela Alberta Dürera [Prezentacija 2/22] i Eadwarda Muybridgea [Prezentacija

2/22] bave se proučavanjem životinje. Nosorog je neka vrsta studije nove životinje te se umjetnik fokusirao na proučavanje njezinih dijelova, a Muybridgeov rad je studija pokreta životinje koja nema neki narativni sadržaj te stoga ne ostavlja prostor za simbolizam. Naposljetku, slika Georga Stubbsa [Prezentacija 2/22] može se interpretirati sa i bez simboličkog značenja. Na promatraču je da li će shvatiti kao prikaz surove divljine ili kao borbe dobra i zla u kojoj je bijeli konj simbol dobra, a lav zla.

3.2. Mitologija, religija i teriomorfizam

Životinjski motiv vrlo je čest u raznim mitologijama i religijama. Teriomorfizam, prikazivanje raznih božanstava u životinjskom ili poluživotinjskom obliku, uobičajen je još od najstarijih mitologija i religija. Počevši od totemizma, astrologija, egipatske i grčke mitologije pa sve do hinduizma i kršćanstva, svugdje životinje imaju simboličke uloge te se koriste za objašnjavanje nepoznatog. Životinja kao motiv često se pojavljuje na raznim vjerskim objektima, hramovima te ostalim vizualnim prikazima, a pojedini bogovi i sveci nekad poprimaju oblik pojedine životinje.

Kada se govori o simbolizmu životinje neizostavna je zmija čija forma krije mnoga simbolička značenja. Svaka poznata civilizacija štovala je ili živjela u strahu od zmije, životinje koju karakterizira dvojni simbolizam: smrt i život, zlo i dobro, kao i regeneracija, plodnost i izliječenje. Veoma složena simbolika tog bića ima posebno mjesto u svakoj mitologiji i religiji. U hinduizmu zmija Ananta steže osnovicu svijeta te zajedno s Višnuom i Šivom simbolizira kružni proces širenja i ponovne resorpcije[70]. Azteci su pak iščekivali dolazak pernate zmije Quetzalcoatla [Prezentacija 2/23], a u zodijaku je ouroboros, drevni simbol starog, zmija koja jede vlastiti rep i simbolizira obnavljanje i cikličku resorpciju, prvi lik, pokretač nebeskih tijela[71]. Na malom *reljefu iz Modene* (2. st., mramor, Estense Gallery, Modena) [Prezentacija 2/24] prikazana je orfička kozmologija, gdje se u središtu nalazi Fan kao mladić obavijen zmijom. Oko središnjeg krilatog lika, koji u lijevoj ruci drži Mjesečev srp, unutar kozmičkog jajeta, prikazani su zodijački znakovi, a u kutovima su prikazana četiri ljudska profila koji predstavljaju četiri vjetra. Ovdje zmija predstavlja sunce[72]. Jako je

[70] Usp. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Rječnik simbola,* 2007., str. 879.
[71] Ibid, str. 880.
[72] Usp. Damjanov, Jadranka, *Bestijarij, od predaje do umjetnosti i natrag,* Sipar d.o.o., Zagreb, 2008., str. 112

zanimljiv način oblikovanja reljefa na kojem je središnji, najvažniji dio prikazan u dubokom reljefu, gdje je figura gotovo u punoj plastici, za razliku od ostatka, koji je oblikovan u plitkom reljefu. Na reljefu je prisutan *horror vacui,* svaki je komadić mramora iskorišten za ilustriranje tadašnjeg poimanja svijeta. Postoji mnogo mitoloških priča sa zmijom kao protagonistom, bilo kao nositeljem zla ili pak pozitivne prisutnosti. Asklepije, bog medicine, ima zmiju kao atribut, vjerojatno zato što odbacivanje stare kože ima simboliku ponovnog rođenja i izliječenja[73]. U zapadnoj kulturi zmija se najviše povezuje s kršćanstvom i iskonskim grijehom, gdje ta životinja ima negativno značenje. Na svijećnjaku *Trivulzio* (13. stoljeće, bronca, 530 x 400 cm, Milano) iz Milanske katedrale prikazana je scena u kojoj Adam i Eva uzimaju zabranjeno voće, a zmija stoji pokraj njih i nagovara na zlo. Zmija je često prikazivana i u sceni raspeća kao podsjetnik na iskonski grijeh i čovjekovu potrebu za iskupljenjem[74].

Teriomorfizam čest je u različitim mitologijama i kultovima. Praksa prikazivanja nekih božanstava, duhova i demona u životinjskim ili poluživotinjskim likovima ima korijen u totemističkom shvaćanju da je predak totemskoga klana neka životinja ili da čovjek nakon smrti poprima oblik neke životinje, učestalo zmije[75]. Teriomorfizam javlja se u antičkim religijama; u grčkoj mitologiji životinje su transformirane u razna čudovišta i hibride ljudi i životinja, poput kentaura, koji je polučovjek- polukonj, Minotaura, mitskog bića s ljudskim tijelom i životinjskom glavom, i harpija, ptica s glavama žena.

U kršćanskoj ikonografiji ptice uvijek označavaju ono uzvišeno, a pojavljuju se i kao simbol Duha Svetoga. Književnica i povjesničarka umjetnosti Jadranka Damjanov (Subotica, Srbija, 1934.- Zagreb, 2016.) navodi kako su ptice analogne duši, nebeskom svijetu te duhovnim, višim stanjima.[76] Klaustar Samostana Santo Domingo de Silos, jedan od postaja na hodočašću prema Santiagu de Composteli, prepun je motiva ptica. Masivni kapiteli oblika obrnute piramide prikazuju razna leteća bića: pelikane, rode, grifone ali i harpije. Svaki prikaz ima svoje značenje, poput grifona, koji prikazuje Kristovu dvojnu prirodu: zemaljsku i nebesku, ili harpije, koje su ovdje prikazane zarobljene, ukroćene, što simbolizira kraj poročne strasti, žudnje i nestanak muke grizodušja.[77]

---

[73] Usp. James Hall, *Riječnik tema i simbola u umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
[74] Usp. Lucia Impelluso, *Nature and Its Symbols*, str. 270.
[75] *Teriomorfizam*, u: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60940- (posjećena 16. lipnja 2017.)
[76] Usp. Damjanov, Jadranka, *Bestijarij*, 2008., str. 32.
[77] Ibid, str. 35.

Religija antičkog Egipta također je prepuna životinjskih stvorenja i hibrida, a njihovo glavno božanstvo bila je mačka [Prezentacija 2/25]. Glavne božice bile su Bastet ili Bastitis, koja se prikazuje kao žena s mačjom glavom, i božica Sekhmet, koja se prikazuje s lavljom glavom[78]. U gradu Bubaste, u Donjem Egiptu, pronađeno je tisuće malih statua, kipića između petnaest i dvadeset centimetara, koji prikazuju mačku. Te brončane statue gotovo su identične jedna drugoj, uvijek prikazuju svetu životinju kako ukočeno sjedi na stražnjim nogama, prodornog i ozbiljnog pogleda. Postavljene su na nisko postolje koje prati krajnje rubove figura na kojima su zapisane posvete.[79] Božica Sekhmet bila je slična božici Bastet, samo okrutnija i krvoločnija. Štovali su je kao božicu rata i ozdravljenja te je bila zaštitnica faraona, a često je prikazivana kako nosi solarni disk iznad glave, kako bi se istaknula njezina kraljevska strana te su je nazivali i kćerkom boga Ra[80].

U dominantnoj religiji zapadnog svijeta, kršćanstvu, animalistički motivi također se pojavljuju. Biblija je puna životinjskih likova, a budući da kršćanska tradicija doslovno ilustrira priče, postoji veliko mnoštvo sakralnih radova koji uključuju životinje. Animalistički se motivi u kršćanskoj ikonologiji ne pojavljuju samo kada se biblijska priča doslovno ilustrira već postoji mnogo životinjskih motiva koji imaju simboličko značenje. Prikaz nekih svetaca može se zamijeniti određenom životinjom, a na radu se mogu naći i uz mučenike kao njihovi atributi. Četiri evanđelista, Luka, Marko, Ivan i Matej, prikazuju se kao tetramorfi, bik, lav, orao i anđeo, Isus se često pojavljuje u obliku janjeta, Duh Sveti poput golubice, a Svetom Jeronimu na gotovo svakom prikazu društvo radi lav. Na Koricama knjiga od bjelokosti (bjelokost, 23.5 x 13.7 x 0.9 cm, 11. stoljeće, Metropolitan Museum, New York) [Prezentacija 2/26] izrezbarena su četiri Evanđelista, u svojim zoomorfnim oblicima, te je svaki smješten u jedno od četiri polja koje razdjeljuje središnji križ. U samom središtu, na mjestu križišta, u kružnici se nalazi janje koje simbolizira Krista. Namjena pločice vjerojatno je bila ukrasna korica Evanđelja. U začecima kršćanstva, riba je bila simbol Krista zbog toga što pet slova od kojih je sastavljena grčka riječ ikhthýs (ἰχθύς, riba) tvore monogram od početka slova grčkih riječi koje tvore Kristov monogram[81] (Iēsous Christos Theou Hyios Sōtēr, što znači Isus Krist, Božji Sin, Spasitelj).

Mozaički paneli s prikazima lavova u šetnji, nastali u 6. stoljeću prije Krista, krasili su ulice cvjetajućeg grada Babilona [Prezentacija 2/27]. Vladar Nabopolasar započeo je arhitektonsko oživljavanje Novobabilonskog Carstva koje je nastavio njegov sin

[78] Ibid, str. 79.
[79] Ibid, str. 81.
[80] Sekhmet, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Sekhmet- (posjećena 8. rujna 2017.)
[81] Usp. Radovan Ivančević (gl. ur.), dr. Marijan Grgić, *Leksikon ikonografije,*1990., str. 509.

Nabukodonozor II. Grčki povjesničar Herodot opisuje Babilon u tom razdoblju kao grad raskoša i bogatstva: „Tolika je, dakle, veličina grada Babilona, a urešen je ljepše od ijednog drugog grada što ga poznajemo[82]“. U južnoj Mezopotamiji bilo je teško nabaviti kamen pa je grad bio ukrašen šarenim glaziranim ciglama[83]. Glavna ulica grada, Procesionalni put, koji je vodio od grada do hrama, bila je dekorirana raznim prikazima životinja. Bik i zmaj nalazili su se tu kao simboli boga vremena Adada i vrhovnog božanstva Marduka, koji je najčešće bio prikazivan kao zmijoliki zmaj. Na sjevernom dijelu ulice nalazili su se prikazi lavova u šetnji. Lav se koristio kao prikaz božice ljubavi i rata Ištar, koja tu bila prikazana kako bi zaštitila ulicu[84].

Metodička vježba *Mitologija i likovna umjetnost* povezuje književnu i likovnu umjetnost na način da se uoči veza između priče i slike. Cilj vježbe je spojiti likovni prikaz, mitološko biće i priču koja ih povezuje. Učenici će, osim prepoznavanja mitološke priče, trebati prepoznati i antičkog junaka o kojemu je riječ. Današnje znanje o mitologiji crpi se iz raznih izvora te su upravo povezivanjem riječi i slike povjesničari uspjeli otkriti dosta starih vjerovanja. Učenicima će biti dani tekstualni izvori iz djela *Junaci antičkih mitova* Vojtecha Zamarovskog[85], popis protagonista i reprodukcije. Citati će sadržavati dovoljno jasne opise protagonista i scene koja je ilustrirana na reprodukciji da mogu povezati sva tri dijela.
Mitološka bića i antički junaci koji će biti navedeni u vježbi su harpije, Artemida, Europa, Prometej, Kadmo i Heraklo. Literarni izvori koji će biti dani učenicima za rješavanje vježbe su: „Bogovi su im povjerili da kazne Fineja vječnom glađu zbog zločina što ga je počinio nad sinovima iz prvog braka. Kad god bi Finej sjeo za stol, odmah bi doletjele, pojele mu jelo, a ono što ne bi pojele zgadile bi izmetom[86].“; „Usnula je da se za nju bore dvije žene. Jedna je predstavljala njezinu domovinu Aziju, a druga zemlju onkraj mora, koja još nije imala imena. Azija je u toj borbi podlegla i morala ju je izručiti pobjedničkoj suparnici. Pred njom zlatni bik s blistavim rogovima, krotko pred njom kleknuo i pogledom je pozvao da sjedne na njegova leđa[87].“; „Trebalo je ubiti lava koji je živio u nedalekim Nemejskim gorama. Pred lavom je drhtao čitav kraj jer je bio dva puta veći od drugih, a k tomu i neranjiv jer je imao neprobojnu kožu. Pronašao je njegov brlog, nasrnuo na njega i snažnim udarcem kijače ošamutio, a zatim jednostavno zadavio. Kad je posao bio završen, prebacio je lava preko

[82] Herodot, *Povijest*, Matica Hrvatska, Grčki i Rimski klasici, Zagreb, 2000., str. 133.
[83] http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/31.13.1 (pregledano 16. lipnja 2017.)
[84] http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/31.13.1 (pregledano 16. lipnja 2017.)
[85] Usp. Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova: leksikon grčke i rimske mitologije*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
[86] Ibid, str. 123.-124.
[87] Ibid, str. 99.

ramena i odnio ga u Mikenu. Euristej se od groze skamenio, ne samo od strašnog lava nego još više od strahovite snage svoga sluge. Umjesto ikakva priznanja ili nagrade naredio mu je da ubuduće ne dolazi u mikenski grad. Dovoljno je da dokaze o izvršenim zadatcima donese pred bedeme, a on će odozgo provjeriti. Sad neka se spremi za izvršenje drugog zadatka: da ubije Hidru[88]!"; „Kad ih je pronašao i pokraj njih vidio zmiju, odmah je shvatio što se dogodilo. Bez krzmanja je nasrnuo na nju, zamahnuo kopljem i nakon teška boja ubio. Kako se poslije pokazalo, bila je to zmija boga rata Aresa[89].“; „Druge je godine morao visjeti prikovan za stijenu na vrhu Kavkaza. Ljeti je trpio žegu, a zimi su mu udove kočili strašni mrazevi. No to nije bilo sve: svakog jutra dolijetao je, po Zeusovoj zapovjedi, golem orao da mu oštrim kljunom iskljuje komad jetre koji bi noću ponovo narastao. Ali ni te muke nisu ga slomile. Ostao je ponosan kao i prije, a pomoć koju je pružio ljudima nije požalio[90].“; „Njezino glavno zanimanje bio je lov. Lovila je sama ili u društvu nižih bogova i nimfi. Kad bi se zasitila lova, odlazila bi svom bratu u Delfe i plesala ondje s Haritama ili pjevala s muzama[91].“ Reprodukcije koje će biti dane učenicima su: Ilustracija harpije (Iluminirani rukopis *Der Naturen Bloeme*, Jacob van Merlant, oko 1300., Koninklijke Bibliotheek, Den Haag); *Otmica Europe* (François Boucher, 1732.-35., ulje na platnu, 230 x 273 cm); *Heraklo u borbi s lavom* (amfora, oko 490. Pr. Kr.); *Prometej* (Jacob Jordaens, 1640. godine, ulje na platnu, 178 x 245 cm, Wallraf-Richartz Museum, Njemačka); *Artemida* (rimski mramorni kip, 1. stoljeće); *Kadmo ubija zmaja* (Hendrick Goltzius, 1588. godine, ulje na platnu, 189 x 248 cm, Museet på Koldinghus, Danska).

Analiza vježbe odvija se tako da se na ppt prezentaciji izmjenjuju reprodukcije, a učenici govore o kojoj se priči i protagonistu radi. Učenici objašnjavaju kako su povezali pojedine primjere te se analizira koliko vjerno ilustracija prikazuje priču. Artemidu se povezuje s rimskim mramornim kipom *Artemida* [Prezentacija 2/28] i citatom: „Njezino glavno zanimanje bio je lov. Lovila je sama ili u društvu nižih bogova i nimfi. Kad bi se zasitila lova, odlazila bi svom bratu u Delfe i plesala ondje s Haritama ili pjevala s muzama[92].“ Artemida je bila božica lova te se uvijek prikazivala s lukom i strijelom, a uz nju bi stajala neka životinja, najčešće jelen, kako je i prikazana na mramornom kipu. Kult božice Artemide bio je jako

[88] Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 135.
[89] Ibid, str. 171.
[90] Ibid, str. 40.
[91] Ibid, str. 287.
[92] Ibid. str. 287.

rasprostranjen u grčkom, a kasnije i u rimskom svijetu. Štovali su je još i kao boginju prirode te je smatrana zaštitnicom šuma, lugova, livada i polja.[93]

Europa se povezuje sa slikom Françoisa Bouchera *Otmica Europe* [Prezentacija 2/29] i citatom: „Usnula je da se za nju bore dvije žene. Jedna je predstavljala njezinu domovinu Aziju, a druga zemlju onkraj mora, koja još nije imala imena. Azija je u toj borbi podlegla i morala ju je izručiti pobjedničkoj suparnici. red njom zlatni bik s blistavim rogovima, krotko pred njom kleknuo i pogledom je pozvao da sjedne na njegova leđa[94].“ Europa je bila kći kralja Agenora i njegove žene Telefase i ljubavnica najvišeg boga Zeusa. Sanjala je da se za nju bore dvije žene, jedna je predstavljala njezinu domovinu Aziju, a druga zemlju koja tada još nije imala ime. Europa je shvatila značenje svog sna kad ju je bik oteo i odveo na Kretu. Njezin otmičar, Zeus, prerušio se u bika kako bi se sakrio od svoje ljubomorne žene Here. Zeus se dobro pobrinuo o Europi i pobrinuo se da njezino ime ne bude zaboravljeno[95]. Europa se, zbog te legende, u povijesti umjetnosti uvijek prikazuje uz bika te je tako prikazana i na slici Françoisa Bouchera.

Harpiju se povezuje s ilustracijom iz Iluminiranog rukopisa *Der Naturen Bloeme* Jacoba van Merlanta [Prezentacija 2/30] i citatom: „Bogovi su im povjerili da kazne Fineja vječnom glađu zbog zločina što ga je počinio nad sinovima iz prvog braka. Kad god bi Finej sjeo za stol, odmah bi doletjele, pojele mu jelo, a ono što ne bi pojele zgadile bi izmetom[96].“ Harpije, kćeri taumanta i okeanide Elektre bile su boginje oštrog vjetra, a posao im je bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet. Najpoznatija priča s harpijama je ona kada su bile zadužene kazniti glađu kralja Fineja zbog zločina kojeg je počinio nad sinovima iz prvog braka. Svaki put kada bi Finej krenuo objedovati harpije bi doletjele i pojele njegovo jelo.[97]

Heraklo se povezuje s ilustracijom na amfori [Prezentacija 2/31] u kojoj se bori s lavom i citatom: „Trebalo je ubiti lava koji je živio u nedalekom Nemejskim gorama. Pred lavom je drhtao čitav kraj jer je bio dva puta veći od drugih, a k tomu i neranjiv jer je imao neprobojnu kožu. Pronašao je njegov brlog, nasrnuo na njega i snažnim udarcem kijače ošamutio, a zatim jednostavno zadavio. Kad je posao bio završen, prebacio je lava preko ramena i odnio ga u Mikenu. Euristej se od groze skamenio, ne samo od strašnog lava nego još više od strahovite snage svoga sluge. Umjesto ikakva priznanja ili nagrade naredio mu je da ubuduće ne dolazi u mikenski grad. Dovoljno je da dokaze o izvršenim zadatcima donese pred bedeme, a on će

[93] Usp. Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 287.
[94] Ibid, str. 99.
[95] Ibid, str. 99.
[96] Ibid. str. 123.-4.
[97] Ibid, str. 123.-4.

odozgo provjeriti. Sad neka se spremi za izvršenje drugog zadatka: da ubije Hidru[98]!“ Heraklo, najveći junak grčkih mitova, do tog položaja imao je mukotrpan put. Sin Zeusa i tirinske kraljice Alkmene morao je trpjeti sve nedaće koje mu je zadavala Zeusova ljubomorna žena Hera. Heraklo je posjedovao nadnaravnu snagu i jednom prilikom Hera mu je oduzela razum i Heraklo je za to vrijeme ubio svoju djecu i dvoje djece svog polubrata. Nakon što mu je Hera vratila razum shvatio je što je učinio i nije mogao živjeti s tim saznanjem. Otišao je u Delfe kako bi zamolio boga Apolona za savjet da se očisti od svojih grijeha. Tamo mu je rečeno da stupiti u službu kralju Euristeju te kad izvrši dvanaest zadataka koje mu zada, sramota i krivica će biti skinuta s njega te će postati besmrtan.[99] Ubijanje Nemajskog lava bio je prvi od dvanaest zadataka te se Heraklo često prikazuje u borbi s lavom ili obučen u njegovu kožu.

Kadma se povezuje sa slikom Hendricka Goltziusa, *Kadmo ubija zmaja* [Prezentacija 2/32] i citatom: „Kad ih je pronašao i pokraj njih vidio zmiju, odmah je shvatio što se dogodilo. Bez krzmanja je nasrnuo na nju, zamahnuo kopljem i nakon teška boja ubio. Kako se poslije pokazalo, bila je to zmija boga rata Aresa[100].“ Kadma je otac, zajedno s njegovom braćom, poslao da potraži svoju sestru Europu te mu je rekao da se ne vraća dok ju ne pronađe. Nakon što se potraga pokazala neuspješnom, Kadmo je otišao do Delfa tražiti savjet kako da dalje postupi. Rečeno mu je da osnuje grad na mjestu gdje sretne bijelu kravu s pjegom na čelu te je to i učinio. U potrazi za vodom kod svog novoosnovanog grada naletio je na Aresovu zmiju koja je čuvala izvor. Kadmo nije imao izbora nego ubiti zmiju koja je ubila njegove prijatelje.

Naposlijetku, Prometeja se povezuje sa slikom Jacoba Jordaensa *Prometej* [Prezentacija 2/33] i citatom: „Druge je godine morao visjeti prikovan za stijenu na vrhu Kavkaza. Ljeti je trpio žegu, a zimi su mu udove kočili strašni mrazevi. No to nije bilo sve: svakog jutra dolijetao je, po Zeusovoj zapovjedi, golem orao da mu oštrim kljunom iskljuje komad jetre koji bi noću ponovo narastao. Ali ni te muke nisu ga slomile. Ostao je ponosan kao i prije, a pomoć koju je pružio ljudima nije požalio[101].“ Titan Prometej smatran je utjelovljenjem hrabrosti, ponosa, prkosa i čovjekoljubivosti. U ustanku olimpijskih bogova protiv titana stao je na Zeusovu stranu iako je i sam bio titan, no vjerovao je kako je vrijeme za uspostavu novog, pravednijeg poretka. Nije stao na Zeusovu stranu nakon što je došao na vlast i odlučio uništiti bespomoćan ljuski rod već se okrenuo protiv njega. Ljudima je donio vatru s Olimpa, pokazao im kako da pomoću nje tale kovine i izrađuju alate, ukrotio je divljeg bika i konje da pomažu ljudima

[98] Usp. Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 135.
[99] Ibid, str. 135.
[100] Ibid, str. 171.
[101] Ibid, str. 40.

obrađivati zemlju, izradio je prvu lađu i upoznao ljude s ljekovima. Zbog svih tih otkrića ljudi viđe nisu bili bespomoćni te je to naljutilo Zeusa. Kaznio ga je tako da ga je privezao za stijenu na kraju svijeta gdje mu je orao svaki dan kljucao jetru koja mu se preko noći regenerirala[102].

4. Nadrealistične životinje i bestijariji

Razna čudovišta koja proganjaju ljudske umove često su materijalizirana na umjetničkim djelima kroz povijest. Zanimljiva bića, hibridi ljudi, životinja i zvijeri pojavljuju se u likovnim djelima kao upozorenje na nemoralno ponašanje ili iz umjetnikove potrebe da izrazi svoje mračne misli. Nova, izmišljena bića najčešće su kombinacija raznih, stvarnih, životinja. Bestijariji, ilustrirani didaktički spjevovi o životinjama[103], doživljavaju veliki procvat u razdoblju romanike. Takve ilustracije uskoro su se proširile na kapitele, tapiserije, slike, skulpture pa sve do modernih bestijarija suvremene umjetnosti. U 11. i 12. stoljeću životinje su glavni motiv na kapitelima i portalima prikazujući najčešće zmije, grifone, sirene, kentaure i zmajeve.

Životinje u umjetničkim djelima često bivaju izmijenjene – umjetnik si daje slobodu reinterpretacije pa se na djelima pojedinih umjetnika učestalo mogu naći hibridi raznih životinja ili potpuno izmišljena bića poput zmajeva ili jednoroga. Neka izmišljena bića toliko su uobičajena da već imaju tradiciju prikaza te svoja simbolička značenja. Tako se jednorog, konj s rogom posred čela, uvijek prikazuje bijele boje te je simbol nevinosti i čistoće[104], a zmaj, zastrašujuća leteća zvijer, u zapadnoj kulturi veže se uz Sotonu i zlo[105].

U srednjovjekovnim su bestijarijima životinje služile kao posrednici u vjerskim alegorijama i moralnim uputama. Osim intrigantnih i iscrpnih opisa životinja, bestijariji su nudili i opise bizarnih i opskurnih bića. Dobar primjer takve zastrašujuće zvijeri je bazilisk, kojeg je opisao Plinije Stariji u svojem djelu *Naturalis historia* (Antički Rim, objavljano 77.-79. godine), gdje je bazilisk opisan kao veoma moćno čudovište koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem[106].

---

[102] Usp. Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 40.
[103] http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7287- (pregledano 16. lipnja 2017.)
[104] Usp. Ronnberg, Ami (gl. ur.), Martin, Kathleen (ur.), *The Book of Sybols, Reflections on Archetypical Images*, Taschen GmbH, Köln, 2010., str. 696.
[105] Usp. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, 2004., str. 375.
[106] http://www.metmuseum.org/toah/hd/best/hd_best.htm- (pregledano 16. lipnja 2017.)

Nadvratnik koji prikazuje mali bestijarij, sadrži sedam mramornih blokova koji prikazuju osam fantastičnih zvijeri [Prezentacija 3/1]. Zanimljiv arhitektonski ukras iz 12. stoljeća nalazi se u Languedoc-Rousillonu u Francuskoj, na kojem se, gledajući slijeva na desno, može uočiti mantikora[107], pelikana, baziliska, harpiju, grifona, zmaja, kentaura i lava. Sva ta bića u srednjem vijeku bila su poznata većini ljudi i svako biće je imalo određeno znanje za pružiti, primjerice harpija, koja je privlačila muškarce svojim zavodljivim glasom, bila je upozorenje na oprez od požude, a lav, koji repom skriva svoje tragove izbjegavajući lovce, simbolizira Kristovo oličenje[108].Pelikan sam sebi probija prsa kako bi svojom krvlju nahranio mlade, simbolizirajući Kristovu smrt i uskrsnuće[109].

Minijatura Jacoba van Maerlanta (1230.-40.- 1288.-1300.) (Iluminirani rukopis Der Naturen Bloeme, oko 1350., Koninklijke Bibliotheek, Den Haag) [Prezentacija 3/2] 14. stoljeća prikazuje harpiju kao veliku pticu dugog vrata s ljudskom glavom. Harpije su mitska bića koja se javljuju još u antičkom razdoblju gdje su nam poznate iz grčke mitologije. Harpije, kćeri taumanta i okeanide Elektre bile su boginje oštrog vjetra, a posao im je bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet. Najpoznatija priča s harpijama je ona u kojoj su bile zadužene kazniti glađu kralja Fineja zbog zločina kojeg je počinio nad sinovima iz prvog braka. Svaki put kada bi Finej krenuo objedovati, harpije bi doletjele i pojele njegovo jelo. Taj mit često je bio prikazivan na antičkim vazama iz kojih je i poznat izgled harpija. Mit i dalje postoji koji govori kako su se harpije zadržale na zemlji, budući da ih nitko nije ubio, te se tim imenom danas nazivaju odbojne i svadljive žene.

Srednjovjekovne dolerije i lakrdije prepune su ilustracija neobičnih, mitskih bića, koje su popraćene nekom moralnom ili religijsko-vjerskom porukom. Zanimljiv primjer takvog djela je *Luttrellov Psaltir* iz 14. stoljeća (British Library, London) kojeg je dao izraditi engleski veleposjednik Geoffrey Luttrell kao i *Rochester bestiarij* (iluminirani rukopis, 13. stoljeće, 152 listova, 29.8 x 21.4 cm, British Libary, London) [Prezentacija 3/3]. Bestijarij je prepun ilustracija neobičnih bića, hibrida životinja, biljaka i ljudi s nekim elementima koje je teško definirati. Takvi ilustrirani rukopisi obilježili su srednji vijek, a još jedan karakteristična prikaz životinje toga razdoblja su vodorige koje su ukrašavale katedrale toga doba. Čudovišta koja podsjećaju na zmajeve ovdje imaju ulogu izbacivanja, riganja vode što pruža velike mogućnosti za grimase. Ljude toga vremena zacijelo su zabavljali takvi neobični prikazi na svetom mjestu. Sjajan primjer *garguille* su oni na crkvi *Notre Dame* u Dijonu (13. st.,

[107] mitsko biće koje je mješavina čovjeka, lava i škorpiona Izvor
[108] http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/22.58.1a/- (pregledano 16. lipnja 2017.)
[109] http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/22.58.1a/ (pregledano 16. lipnja 2017.)

Francuska) [Prezentacija 3/4] gdje ih ima toliko puno da se može ustanoviti sa sigurnošću kako nisu svi funkcionalni, no estetski jako dobro izgledaju i zanimljivi su kao arhitektonska plastika[110]. To je samo primjer kako su se takve figure izrađivale prvenstveno radi dojma koje ostavljaju, ljudske nelagode koja vodi do lakrdije, ali i straha posljedica od neprimjerenog ponašanja[111]. Stilizirani likovi koji su gotovo potpuno odvojeni od arhitekture pokazuju klesarsku vještinu gotičkog majestora. Različitim tretmanom površine dobiva se osjećaj dlake, perja ili meke tkanine, a proporcije likova, mada su oni nerealni, pokazuju dobro poznavanje anatomije.

Na neprimjerena ponašanja upozorava i kasnogotički slikar Hieronymus Bosch, čija slika *Vrt naslade* (1503.-1515. godine, ulje na dasci, 220 x 389 cm, Prado, Madrid) [Prezentacija 3/5], u formi je triptiha u kojoj središnji kvadratni panel flankiraju dva fomata uspravnoga pravokutnika. Prvi panel prikazuje rajski vrt, idealni krajolik u kojem se nalaze Adam, Eva i Bog okruženi raznim pitomim životinjama. Na središnjem panelu nalaze se raznoliki obični i neobični likovi i objekti koje je teško definirati te taj dio predstavlja ovozemaljski svijet sa svim iskušenjima koje on nudi. Idealni vrt prepun je fantastičnih likova, lik sove koji stoji na ženskom tijelu s četiri ruke i četiri noge te žonglira jabukama i jato nadnaravno velikih ptica koje to promatraju. Na posljednjem panelu nalazi se prikaz pakla. Idealni zeleni vrt na prethodna dva panela ovdje je prekriven mračnim oblacima, a trava je nestala. U pozadini iz više dijelova bukti vatra, a svugdje okolo lete, stoje i trče neobična, zastrašujuća bića. Zadivljujuće djelo nizozemskog umjetnika ne može ostaviti niti jednog promatrača ravnodušnim. Osim velike vještine autora, fascinantno je i mnoštvo zanimljivih detalja koji se mogu promatrati satima. Na čitavoj slici većih dimenzija (2,2 x 3,89 m) nalazi se preko tisuću likova od kojih je svaki s jednakom pažnjom naslikan. Kompozicijom pretrpanom likovima vlada horror vacui koji se još dodatno naglašava mnoštvom boja.

Na djelima Salvadora Dalija mogu se naći slične nadnaravne životinje, poput onih na djelima Hieronymusa Boscha. Umjetnik koji je živio u 20. stoljeću pripada pravcu nadrealizma koji prikazuje fantastičan svijet mašte. Njegovo djelo *Slonovi* (ulje na platnu, 51 x 77 cm) [Prezentacija 3/6] iz 1948. godine prikazuju neobičnu reinterpretaciju velikih životinja. Slonovi su ovdje zadržali svoja masivna tijela i glave, a noge su im izdužene i istanjene kao da su od gume. Dalijev suvremenik Pablo Picasso (Málaga, Španjolska,1881.-Mougins, Francuska, 1973.) također slika razna nadnaravna stvorenja. Na slici *Guernica* (ulje

[110] Usp. Damjanov, Jadranka, *Bestijarij,* 2008., str. 60.
[111] Ibid.

na platnu, 349 x 777 cm, Muzej kraljice Sofije, Pariz) [Prezentacija 3/7] iz 1937. godine prikazuje zastrašujuće posljedice Španjolskog građanskog rata. Naslikana u sivo-smeđim tonovima slika prikazuje niz izopačenih bića u mukama. Osim ljudskih likova tu se nalaze još prikazi krave i konja koji su u jednakim patnjama zbog rata kao i ljudi. Picassov specifičan stil razbijanja i ponovnog sastavljanja forme fantastično prikazan u kompoziciji koja je u dijelovima figurativna, a u dijelovima apstraktna. Zanimljiva je i igra linija i ploha kojom umjetnik postiže dinamiku.

U jugozapadnom Iranu oko 3000 godina prije Krista, zanatlije su izrađivali zanimljive skulpture antropmorfiziranih životinja. *Klečeći bik* (oko 3100.-2900. pr. Kr., srebro, Jugozapadni Iran, Metropolitan Museum of Art, New York) [Prezentacija 3/8], odjeven u ogrtač, koji drži malu izduženu posudu, zanimljiv je primjer miješanja ljudskih i životinjskih karakteristika u prikazu figure. Glava i kopita su životinjski, a ramena i stav tijela čovjekoliki. Ne zna se točna funkcija skulpturice, ali moguće je da je bila u službi nekim ritualima ili je bila povezana s kakvim mitovima i fabulama. U antičkoj Grčkoj se također pojavljuje antropomorfizirani bik, poznato mitsko biće Minotaur. Čudovište iz Knososa, čiji je otac sveti bijeli bik, tamo je bilo sakriveno dok ga Tezej, nakon duge borbe, nije pobijedio. Prikaz te borbe bila je popularna tema antičke umjetnosti, kao i prikaz samog Minotaura, a njegova popularnost zadržala se i do modernog doba. Mit o Minotauru prepričavan je i u romanima, poput *Boginje i bika* K. Gudmundsona, i baletima, poput *Minotaura* E. Cartera i *Minotaur*a K. B. Blomdahla[112].

Antička Grčka umjetnost puna je mitskih zvijeri: Pan, šumsko biće ljudskog tijela s kozjim nogama; Kerber, čuvar podzemnog svijeta u obliku troglavog psa; Ehina, napola žena, napola zmija; Meduza, čudovište koje umjesto kose ima zmije otrovnice. Sva ta bića bila su česti motivi u umjetničkim djelima toga razdoblja. Kentauri, mitski narod poluljudi-polukonja bila su divlja i neprijateljski raspoložena bića, koja se danas mogu naći u mnogim likovnim djelima. Borba kentaura s Lapitima, gdje je za vrijeme svadbene gozbe došlo do strašnog pokolja, bila je tema umjetnosti toga doba prvenstveno zato što simbolizira jedinstvo i pobjedu Grka nad divljaštvom i nepravdom, civilizacije nad barbarstvom[113]. Kao i mit o Minotauru, kentauri su dugo intrigirali umjetnike te se reinterpretacija događaja može naći u brojnim djelima[114]. Veliki renesansni kipar Michelangelo prikazao je divlju borbu na visokom reljefu *Bitka kentaura* (1492., mramor, 90 x 84 cm, Casa Buonarroti, Italija) [Prezentacija

[112] Usp. Zamarovsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 222.
[113] Ibid, str. 179.
[114] Ibid, str. 222.

3/9]. Masa izvitoperenih ljudskih tijela dominira kompozicijom na kojoj je, od silne količine figura, teško razaznati što se zbiva. Francuski kipar Auguste Rodin (Pariz, Francuska, 1840.- Meudon, Francuska, 1917.) također je prikazao mitološko biće u pokretu u dinamičnoj figuri *Ženski kentaur* (između 1877. i 1917., bronca, 45,7 x 44,5 x 15,6 cm, Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles) [Prezentacija 3/10] neobičnih proporcija i stava koja izgleda kao da pada te je moguće kako je umjetnik bio inspiriran propašću mitskog naroda. Antonio Canova (Possagno, Italija, 1757.- Venecija, Italija, 1822.), kipar kojeg je zanimala klasična tematika i forma, također prikazuje pokleklog kentaura kojeg toljagom ubija nagi ratnik u djelu *Tezej i kentaur* (1819., mramor, visina 340 cm, Kunsthistorisches Museum, Beč, Austrija) [Prezentacija 3/11].

Ekspresivne i pomalo uznemirujuće životinje stvara hrvatski kipar Valerije Michieli (Pučišća, Hrvatska, 1922. – Zagreb, Hrvatska, 1981.). U svojim ciklusima pasa (1950–80) i konja (1955–60) on razbija forme životinjskih figura te ih gotovo dovodi do apstrakcije. Njegovo djelo *Pas* (1973., bronca, 48,5 x 38,5 x 40 cm, Moderna galerija, Zagreb) [Prezentacija 3/12] prikazuje neprirodno savinutu životinju čija je forma jedva prepoznatljiva. Izdužena, zgrčena tijela njegovih životinja bez glava u promatraču pobuđuju osjećaje nemira i bespomoći. U opusu njegovog suvremenika, kipara Vanje Radauša (Vinkovci, Hrvatska, 1906.- Zagreb, Hrvatska, 1975.), također se mogu pronaći razne životinjske zvijeri. Svoje mračne misli izrazio je u ciklusu radova *Krvavi fašnik* (1966., brončani odljevi u Gradskom muzeju Vinkovci,Hrvatska) [Prezentacija 3/12]. Radovi modelirani u izražajnoj tehnici, vosku obojenom anilinskim pigmentom, doista su jedinstven primjer nadrealistički ciklus u hrvatskoj skulpturi[115], a tehnika kojom su modelirane zaista je specifična i rezultira zanimljivom, dinamičnom formom. Skulpture hibrida ljudi i životinja, nadrealnih dimenzija, obojane su u šarene boje. Takav izbor boja na tim nadrealnim bićima dosta je neobičan te na kraju ostavlja promatrača u dilemi zabavljaju li ga ta čudovišta ili zastrašuju.

Serija grafika španjolskog umjetnika Francisca Goye (Fuendetodos, Španjolska, 1764.- Bordeaux, Francuska, 1828.) *Los Caprichos* (grafička mapa od 80 grafičkih listova, 1797.-1798. godine, bakropis, akvatinta i suha igla) [Prezentacija 3/13] koja je objavljena 1799. godine sadrži osamdeset grafičkih listova na kojima izruguje tadašnje društvo. Umjetnik koji je uživao veliko poštovanje kao glavni kraljevski slikar, na duhovit i pronicljiv način prikazuje svoje suvremenike prikazujući aktualne teme, od ljubavi i prostitucije do fratara i vještica. No serija grafika ipak je bila prekontroverzna za tadašnje vrijeme i povlači

[115] Radauš, Vanja, Hrvatski biografski leksikon, http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11911 (pregledano 17. rujna 2017.)

se iz prodaje dva dana nakon objave. Na mnogim grafičkim listovima prikazane su razne životinje i čudovišta koje predstavljaju pojedine sudionike društvenog svijeta, a dio grafičkih listova (od 37. do 42.) prikazuju isključivo magarce umjesto ljudi izrugujući se na taj način normama i ponašanju svojih suvremenika. Grafika iz serije radova *San razuma stvara čudovišta* prikazuje umjetnika, koji je zaspao za svojim radnim stolom, iza kojeg vrebaju razna čudovišta. Zatomljenje razuma u korumpiranom društvu ideja je koju umjetnik iskazuje u svom intrigantnom radu. Mali bakropis pokazuje vještinu španjolskog slikara u preciznim, slobodnim linijama čijom promjenom gustoće i karaktera postiže fini *chiaroscuro*, dinamična kompozicija letećih likova odražava nemiran san.

Sljedeća metodička vježba zamišljena je kao proučavanje raznih zvijeri i životinja iz ljudske mašte. Još od najstarijih mitologija ljudi su izmišljali razna stvorenja i pridavali im razne sposobnosti i moći, a danas ih postoji toliko puno da bi se mogla napisati cijela enciklopedija izmišljenih stvorenja. Prvi zadatak učenika bit će spojiti ilustraciju nemani s njezinim imenom i opisom. Mitološka bića koja će biti korištena u metodičkoj vježbi su bazilisk (biće s glavom pijetla i zmijskim repom, moćno čudovište koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem), satiri (demoni šuma i planina s jarećim značajkama, dlakavim nogama, kopitimai roščićima), Minotaur (čudovište iz knososkog Labirinta s glavom bika i ljudskim tijelom), Hidra (neman sa zmijskim tijelom i devet zmijskih glava[116]), Kerber (troglavi pas koji je čuvar podzemnog svijeta), kentauri (mitska bića koja su polučovjek- polukonj), harpije (mitska bića koja izgledaju poput krilatih žena sa zmijskim repom), grifon (mitsko čudovište, najčešće križanac lava i orla[117]), mantikora (mitsko biće koje je mješavina čovjeka, lava i škorpiona) i jednorog (mitsko biće koje nalikuje kozi, magarcu ili konji s rogom posred čela). Drugi dio zadatka bit će povezati mitsko biće s njegovim karakteristikama koje su sljedeće: bili su lijenčine i bludnici koji u srednjovjekovnoj i renesansnoj alegoriji označavaju zlo; moćno biće koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem; bile su boginje oštrog vjetra čiji je posao bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet; surova i divlja stvorenja raskalašenog ponašanja i neprijateljski raspoložena prema ljudima; zastrašujući izgled stvorenja pristajao je dužnosti koju je obavljao, bio je strog stražar na ulazu, a još stroži na izlazu, bio je zastrašujuće čudovište zatočeno u labirintu čitav svoj život, sve dok ga nije ubio antički junak Tezej. snažno, nevjerovatno moćno stvorenje koje se hrani ljudskim mesom[118]; bili su jači od bilo koje druge životinje, osim slona i lava, a

[116] Usp. Vojtech Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova*, 1985. str. 145.
[117] Ibid, str. 118.
[118] http://bestiary.ca/beasts/beast177.htm (pregledano 10.9.2017.)

Eshil ih naziva „Zeusovim psima s ptičjim kljunom koji ne laju[119].“**;** brzo, spretno i snažno stvorenje kojeg niti jedan lovac ne može uhvatiti bez pomoći mlade, nevine dame; ljudi su protiv nje bili nemoćni zato što bi joj iz odsječene glave izrasle dvije nove.

Nakon što učenici riješe zadatak slijedi analiza. Reprodukcije sa prikazima bića nalaze se na ppt prezentaciji [Prilog 6.3.], a ovdje će samo biti navedene. Baziliska (*Bazilisk i lasica*, nepoznati autor, 17. st., bakropis, 10 x 11 cm, Wenceslas Hollar digitalna kolekcija) [Prezentacija 3/14], biće s glavom pijetla i zmijskim repom, povezujemo s opisom moćno čudovište koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem Bazilisk je jedna od zvijeri koje se pojavljuju u srednjovjekovnim bestijarijima. Opisano je kao zastrašujuće čudovište koje ubija ptice rigajući vatru, a ostale životinje svojim smrtonosnim otrovom. Plinije Stariji piše kako ga jedino lasica može ubiti, te je u srednjovjekovnim minijaturama često prikazan kako bježi od nje.[120] Satire (Peter Paul Rubens, *Dva satira*, između 1618. i 1619. godine, ulje na drvu, 76 x 66 cm, Alte Pinakothek, Njemačka) [Prezentacija 3/15], demone šuma i planina s jarećim značajkama, dlakavim nogama, kopitimai roščićima, povezuje se s opisom: bili su lijenčine i bludnici koji u srednjovjekovnoj i renesansnoj alegoriji označavaju zlo. Satiri su bili omražena bića, obijesni i prepredeni te nametljivog karaktera. Stalo im je jedino do vina, užitka i žena stoga ne čudi da su najviše voljeli boga Dioniza121. Prikazivani su kao alegorija zla i požude vjerojatno i zato što njihova kopita i roščići asociraju na vraga. Minotaur (Jean-Etienne Ramey, *Tezej se bori s Minotaurom*, mramor, 1826. godine, Tuileries Gardens, Pariz) [Prezentacija 3/16], čudovište iz knososkog Labirinta s glavom bika i ljudskim tijelom, povezujemo s opisom: bio je zastrašujuće čudovište zatočeno u labirintu čitav svoj život, sve dok ga nije ubio antički junak Tezej. Sin Pasifije i svetog bijelog bika čitav svoj život bio je sakriven u labirintu kojeg je dao sagraditi kretski kralj Minos, Pasifijin muž. Minotauru su redovito bili slani mladići i djevojke iz Atene dok se Tezej nije dobrovoljno javio među žrtvovane mladiće i zajedno s Arijadnom, Minosovom kćeri, u teškoj borbi ubio Minotaura.[122] Hidru (Gustave Moreau, *Heraklo i lernejska Hidra*, 1876. godine, ulje na platnu, 179.3 x 154 cm, Art Institute of Chicago, Chicago) [Prezentacija 3/17], neman sa zmijskim tijelom i devet zmijskih glava, povezujemo s opisom: ljudi su protiv nje bili nemoćni zato što bi joj iz odsječene glave izrasle dvije nove. Živjela je u močvarnim područjima pokraj grada Lerna pustošeći njegovu okolicu. Zadavala je probleme tamošnjim stanovnicima koji su protiv nje bili bespomoćni sve dok ju Heraklo, u jednom od svojih dvanaest zadataka, nije ubio. Kerbera

[119] Usp. Vojtech Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova*, 1985. str. 120.
[120] http://bestiary.ca/beasts/beast265.htm (pregledano 10. rujna 2017.)
[121] Usp. Vojtech Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova*, 1985. str. 299.
[122] Ibid, str. 222.

(William Blake, *Kerber*, 1824.–7. godine, Tate Gallery, London) [Prezentacija 3/18], troglavog psa koji je čuvar podzemnog svijeta, povezujemo s opisom: zastrašujući izgled stvorenja pristajao je dužnosti koju je obavljao, bio je strog stražar na ulazu, a još stroži na izlazu. Kerber, stražar podzemnog svijeta, sin je stoglavog diva Tifona i Ehidne, polužene-poluzmije. Samo je jednom napustio podzemni svijet kada ga je Heraklo odveo u Mikenu.[123] Kentaure (John La Farge, *Kentauri*, 1887. godine, 106,6 x 89,5 cm, Brooklyn Museum, New York) [Prezentacija 3/19], mitska bića koja su polučovjek- polukonj, povezujemo s opisom: surova i divlja stvorenja raskalašenog ponašanja i neprijateljski raspoložena prema ljudima. Mitski narod poznat po svom neugodnom ponašanju uglavnom se javljaju u autonomnoj masi, bez isticanja pojedinaca. Jedini koji su se razlikovali su Hiron, najmudriji kentaur koji je bio učitelj mnogim slavnim junacima, i Fol koji je bio prijatelj junaka Herakla. Harpije (*Reljef nadvratnika* crkve u Languedoc-Rousillonu u Francuskoj iz 12. stoljeća) [Prezentacija 3/20], mitska bića koja izgledaju poput krilatih žena sa zmijskim repom, povezujemo s opisom: bile su boginje oštrog vjetra čiji je posao bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet. Najpoznatija priča s harpijama je ona kada su bile zadužene kazniti glađu kralja Fineja zbog zločina kojeg je počinio nad sinovima iz prvog braka. Svaki put kada bi Finej krenuo objedovati harpije bi doletjele i pojele njegovo jelo. Grifon (*Grifon*, freska, oko 1700-1450. pr. Kr., soba prijestolja, Knosos) [Prezentacija 3/21], mitsko čudovište, najčešće križanac lava i orla, povezujemo s opisom: bili su jači od bilo koje druge životinje, osim slona i lava, a Eshil ih naziva „Zeusovim psima s ptičjim kljunom koji ne laju[124].“ Mitska bića obitavala su pokraj rudnika zlata od kojeg su gradili svoja gnisrednjjezda. Često su napadali ljude koji su radili u tim rudnicima zbog straha za svoju mladunčad[125]. Grifoni nisu došli u neposredan dodir s antičkim herojima, no stalno se spominju u mitologiji. Mantikoru (*Mantikora*, srednjovjekovna minijatura, Museum Meermanno) [Prezentacija 3/22], mitsko biće koje je mješavina čovjeka, lava i škorpiona povezujemo0 s opisom: snažno, nevjerovatno moćno stvorenje koje se hrani ljudskim mesom. O srednjovjekovnoj zvjeri nema mnogo podataka, jedino zapisi Plinija Starijeg koji navodi kako je imala tri reda zubi u obliku češlja, lavlje tijelo crvene i boje te kako se glasala zvukom između flaute i trube[126]. Jednorog (*Zatočeni jednorog*, 1495.–1505. godine, vuneni tepih sa svilom, srebrom i sjajnim trakama, 368 x 251.5 cm, Metropolitan Museum of Art, New York) [Prezentacija 3/23], mitsko biće koje nalikuje kozi, magarcu ili konji s rogom posred čela, povezuje se s opisom: brzo, spretno i

[123] Usp. Vojtech Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova*, 1985., str. 180.
[124] Idib, str. 120.
[125] Ibid, str. 10.
[126] http://bestiary.ca/beasts/beast177.htm (pregledano 10. rujna 2017.)

snažno stvorenje kojeg niti jedan lovac ne može uhvatiti bez pomoći mlade, nevine dame. Jedini način za uloviti jednoroga, prema legendi, je da ga mlada dama dočeka na sred puta, gdje bi jednorog, vidjevši ju, zaspao u njezinom krilu[127]. Ljudi su ga lovili zbog njegovog roga za kojeg se vjerovalo da ima moć uklanjanja otrova[128].

Na kraju učenici će probati sami izraditi mali bestijarij. U paru će crtati bića tako da prvi nacrta glavu, savije papir tako da se ne vidi što je nacrtao (osim kratkih linija završetka crteža) te da svojem kolegi iz klupe da nastavi. Učenici bi tako paralelno crtali dva stvorenja te bi se izmjenjivali u crtanju dijelova krenuvši od glave, zatim trupa, nogu i stopala na kraju. Za svako biće učenici mogu izmisliti njegove karakteristike, napisati nešto o njegovom životu, kako se zove,... Na kraju, svi radovi se mogu sakupiti zajedno u mali bestijarij ili svaki učenik može zadržati jedan rad.

[127] Ronnberg, Ami (gl. ur.), Martin, Kathleen (ur.), *The Book of Sybols*, 2010., str. 696.
[128] Ibid.

5. Zaključak

Povijest umjetnosti prepuna je animalističkih motiva i tema, a ne postoji niti jedan pokušaj obuhvaćanja najznačajnijih primjera ili sistematizacije. Pristupi životinji kao motivu nisu uvijek isti te bi se trebali razlikovati načinom pristupa temi. Postoji značajna razlika u jednostavnom mimezisu, simboličkom pristupu motivu i u suvremenoj umjetnosti sve češćem korištenju stvarnih, fizičkih životinja u umjetničkim radovima. Povijest umjetnosti zanemaruje takve razlike usmjeravajući se samo na kronološku i stilsku podjelu umjetnosti, a sagledavanjem tematskih krugova perspektiva promatranja se mijenja te se mogu otkriti nove stvari koje su ranije bile zanemarivane.

U ovom radu dani su predlošci nastavnih satova na temu Animalizam u likovnoj umjetnosti kao i metodičke vježbe koje pristupaju temi na nekonvencionalan način. Nažalost, u okviru sadašnjeg kurikuluma, takvi nastavni sati ne bi se mogli provoditi, no realizacija je moguća u smislu neke dodatne nastave.

Proučavanje životinja i umjetnikovih tumačenja istih povećava senzibilitet prema ostalim bićima i prirodi općenito. Ljudski život neodvojiv je od života ostalih životinja, bila to prijateljska veza ili zbog preživljavanja. U današnje vrijeme novih medija i digitalizacije gubi se neposredan kontakt čovjeka i prirode te smatram kako povijest umjetnosti može igrati veliku ulogu u očuvanju te veze i razvoju senzibilnosti kod mladih generacija.

6. Prilozi

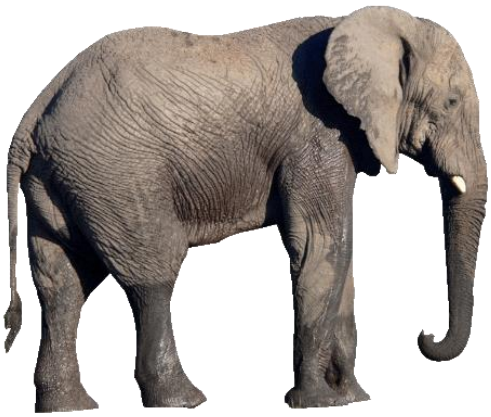
6.1. Vježba 1: Apstrahiranje životinjske forme

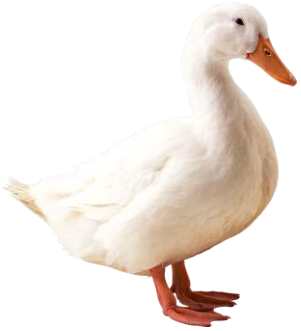

6.2. Vježba 2: Životinja u umjetničkom konceptu

KONJ

KOJOT

ZEC

ŽOHARI

OVCE

Usmjeravanje pozornosti na odgovornost svakog pojedinca spram društva te isticanje moći hrabrog i odlučnog pojedinca koji se suprotstavlja konvencijama

Kritiziranje modernih znanstvenih eksperimenata te istraživanje moralnih granica projekata u svrhu znanosti

Kritika popularne kulture, a poglavito medija u kojima prevladavaju banalni programi poput reality showowa.

Ispitivanje razloga odbojnosti pojedinih životinja te istraživanje mogućnosti promjene ustaljenih stavova njihovom transformacijom i stavljanjem u drugačiji kontekst.

Kritika zapadnog društva i europskih doseljenika koji su uništili kulturu indijanaca te njihove svete životinje doveli do umiranja.

Autori, naziv rada i godina:_____

Medij:_____

Životinja koja je korištena u umjetničkom djelu:_____

Umjetnički koncept:_____

_____

_____

Autori, naziv rada i godina:_____

Medij:_____

Životinja koja je korištena u umjetničkom djelu:_____

Umjetnički koncept:_____

_____

_____

Autori, naziv rada i godina:_____

Medij:_____

Životinja koja je korištena u umjetničkom djelu:_____

Umjetnički koncept:_____

_____

_____

_____

Autori, naziv rada i godina:_____

Medij:_____

Životinja koja je korištena u umjetničkom djelu:_____

Umjetnički koncept:_____

_____

_____

_____

Autori, naziv rada i godina:_____

Medij:_____

Životinja koja je korištena u umjetničkom djelu:_____

Umjetnički koncept:_____

_____

_____

_____

6.3. Vježba 3: Mitologija i likovna umjetnost

„Bogovi su im povjerili da kazne Fineja vječnom glađu zbog zločina što ga je počinio nad sinovima iz prvog braka. Kad god bi Finej sjeo za stol, odmah bi doletjele, pojele mu jelo, a ono što ne bi pojele zgadile bi izmetom.“

„Usnula je da se za nju bore dvije žene. Jedna je predstavljala njezinu domovinu Aziju, a druga zemlju onkraj mora, koja još nije imala imena. Azija je u toj borbi podlegla i morala ju je izručiti pobjedničkoj suparnici. Pred njom zlatni bik s blistavim rogovima, krotko pred njom kleknuo i pogledom je pozvao da sjedne na njegova leđa.“

„Trebalo je ubiti lava koji je živio u nedalekim Nemejskim gorama. Pred lavom je drhtao čitav kraj jer je bio dva puta veći od drugih, a k tomu i neranjiv jer je imao neprobojnu kožu. Pronašao je njegov brlog, nasrnuo na njega i snažnim udarcem kijače ošamutio, a zatim jednostavno zadavio. Kad je posao bio završen, prebacio je lava preko ramena i odnio ga u Mikenu. Euristej se od groze skamenio, ne samo od strašnog lava nego još više od strahovite snage svoga sluge. Umjesto ikakva priznanja ili nagrade naredio mu je da ubuduće ne dolazi u mikenski grad. Dovoljno je da dokaze o izvršenim zadatcima donese pred bedeme, a on će odozgo provjeriti. Sad neka se spremi za izvršenje drugog zadatka: da ubije Hidru!“

„Kad ih je pronašao i pokraj njih vidio zmiju, odmah je shvatio što se dogodilo. Bez krzmanja je nasrnuo na nju, zamahnuo kopljem i nakon teška boja ubio. Kako se poslije pokazalo, bila je to zmija boga rata Aresa.“

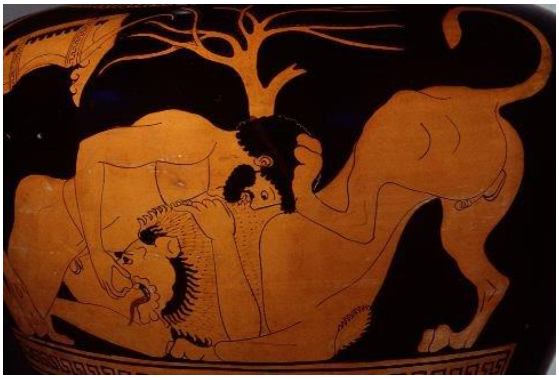
„Druge je godine morao visjeti prikovan za stijenu na vrhu Kavkaza. Ljeti je trpio žegu, a zimi su mu udove kočili strašni mrazevi. No to nije bilo sve: svakog jutra dolijetao je, po Zeusovoj zapovjedi, golem orao da mu oštrim kljunom iskljuje komad jetre koji bi noću ponovo narastao. Ali ni te muke nisu ga slomile. Ostao je ponosan kao i prije, a pomoć koju je pružio ljudima nije požalio.“

„Njezino glavno zanimanje bio je lov. Lovila je sama ili u društvu nižih bogova i nimfi. Kad bi se zasitila lova, odlazila bi svom bratu u Delfe i plesala ondje s Haritama ili pjevala s muzama.“

PROMETEJ	KADMO	ARTEMIDA
HARPIJE	EUROPA	HERAKLO

6.4. Vježba 4: Uloga životinje u umjetničkom djelu

ŽIVOTINJA KAO SIMBOL	ŽIVOTINJE BEZ SIMBOLIČKE ULOGE

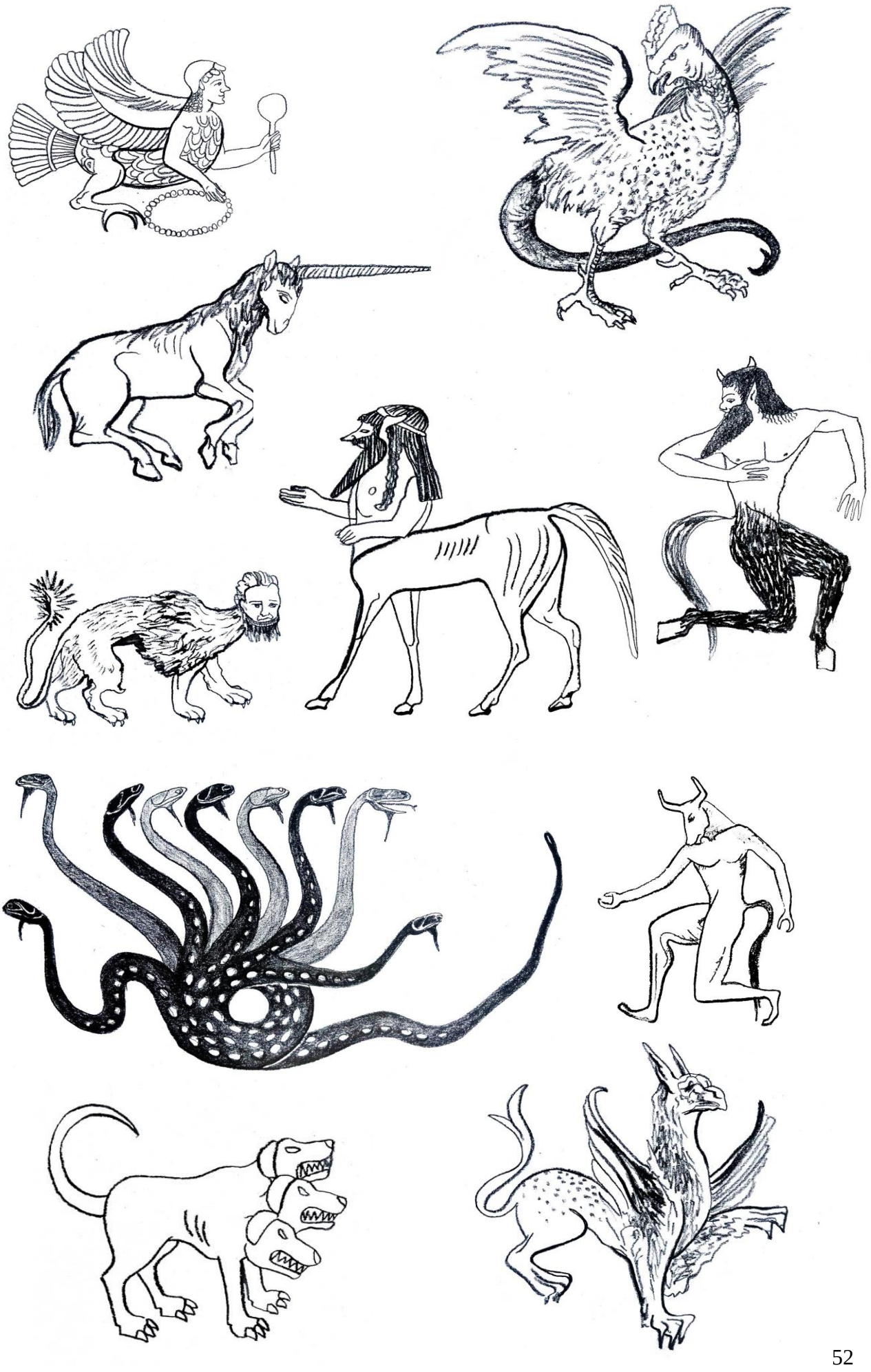
6.5. Vježba 5: Simbolika životinje

1. _____ William Hogarth, *Slikar sa psom*, 1745. godine, ulje na platnu, Tate Gallery, London
2. _____ Jan van Eyck, *Portret Arnolfinijevih,*1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska
3. _____ Hans Memling, *Taština*, oko 1485. godine, središnji panel triptiha, Musee des Beauy- Arts, Strasbourg
4. _____ Tizian, *Večera u Emausu*, oko 1535. godine, ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz
5. _____ Vittore Carpaccio, *Mladi vitez*, 1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Španjolska
6. _____ Vittore Carpaccio, *Dvije dame*, 1493.- 95. godine, Museo Correr, Venecija, Italija
7. _____ Piero della Francesca, *Sigismondo Pandolfo Malatestase moli pred Svetim Sigismundom*, 1451. godine, freska, Tempio Malatestiano, Rimini
8. _____ Suor Plautilla Nelli, *Sveti Dominik prima ružu*, oko 1570 godine, Museo di San Salvi, Firenca
9. _____ Gaspare Traversi, *Sveta Margareta*, oko 1758. godine, ulje na platnu, 172 x 122 cm, Metropolitan Museum of Art, New York
10. _____ Andrea Bonaiuto, *Alegorija crkve*, detalj, 1365.-1367. godine, freska, Snta Maria Novella, Španjolska kapela, Firenca
11. _____ Crispin de Passe (1565-1637), *Alegorija njuha*, bakropis
12. _____ William Blake, *Kerber*, 1824.–7. godine, Tate Gallery, London

6.6. Vježba 6: Nadrealistične životinje i bestijarij

1. BAZILISK- biće s glavom pijetla i zmijskim repom, moćno čudovište koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem
2. SATIRI- demoni šuma i planina s jarećim značajkama, dlakavim nogama, kopitimai roščićima
3. MINOTAUR- čudovište iz knososkog Labirinta s glavom bika i ljudskim tijelom
4. HIDRA- neman sa zmijskim tijelom i devet zmijskih glava
5. KERBER- troglavi pas koji je čuvar podzemnog svijeta
6. KENTAURI- mitska bića koja su polučovjek- polukonj
7. HARPIJE- mitska bića koja izgledaju poput krilatih žena sa zmijskim repom
8. GRIFON- mitsko čudovište, najčešće križanac lava i orla
9. MANTIKORA- mitsko biće koje je mješavina čovjeka, lava i škorpiona
10. JEDNOROG- mitsko biće koje nalikuje kozi, magarcu ili konji s rogom posred čela

a) Bili su lijenčine i bludnici koji u srednjovjekovnoj i renesansnoj alegoriji označavaju zlo.
b) Moćno biće koje može ubiti svojim njuhom, pogledom ili siktajem.
c) Bile su boginje oštrog vjetra čiji je posao bio odnositi duše mrtvih u podzemni svijet.
d) Surova i divlja stvorenja raskalašenog ponašanja i neprijateljski raspoložena prema ljudima.
e) Zastrašujući izgled stvorenja pristajao je dužnosti koju je obavljao, bio je strog stražar na ulazu, a još stroži na izlazu.
f) Bio je zastrašujuće čudovište zatočeno u labirintu čitav svoj život, sve dok ga nije ubio antički junak Tezej.
g) Snažno, nevjerovatno moćno stvorenje koje se hrani ljudskim mesom.
h) Bili su jači od bilo koje druge životinje, osim slona i lava, a Eshil ih naziva „Zeusovim psima s ptičjim kljunom koji ne laju“.
i) Brzo, spretno i snažno stvorenje kojeg niti jedan lovac ne može uhvatiti bez pomoći mlade, nevine dame.
j) Ludi su protiv nje bili nemoćni zato što bi joj iz odsječene glave izrasle dvije nove.

6.7. Prezentacija 1: *Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti*

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti

studentica: Anja Leko

Zagreb, svibanj 2016.

2

Banksy, *Rat Graffiti*, street art, 2000., London

3

ANIMALISTIČKI STIL

Pehar iz Suze, oko 5000.- 4000. pr. Kr., visina 28,3 cm, Louvre, Pariz

Preklop torbice iz groba Sutton Hoou, između 625. i 633. godine, zlato s granatima i emajlom, dužina 20,3 cm, British Museum, London

5

ANIMALISTIČKI STIL

Zlatni riton, 5000.-3000. pr. Kr.,
Arheološki muzej, Teheran

Kapitel s bikovima iz Perzepolisa,
oko 500 pr. Kr., Louvre, Pariz

5

Albert Dürer, *Nosorog*, drvorez, 1515., 23,5 x 29,8 cm, National Gallery of Art, Washington

6

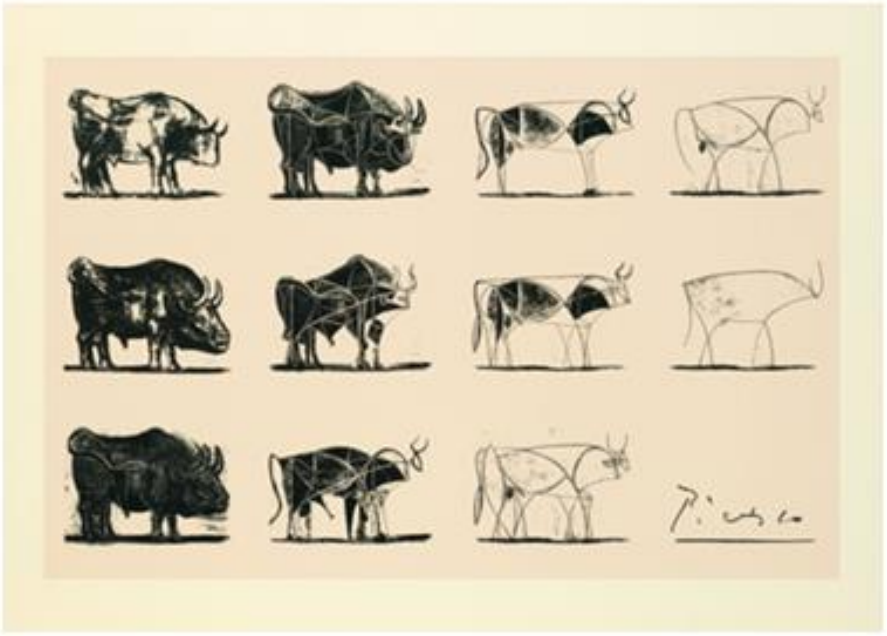
Diego Velasquez
Portret jelena, 1634., ulje na platnu, 66.5 x 52.5 cm, Museo del Prado, Madrid, Španjolska

7

George Stubbs, *Lav napada konja*, 1770., ulje na platnu, Yale University Art Gallery, New Haven, Connecticut

8

Paplo Picasso, *Bik*, 11 litografija, 1945 - 46., kompozicija- 29,2 x 39, 5 cm, list - 33.5 x 56.1 cm

9

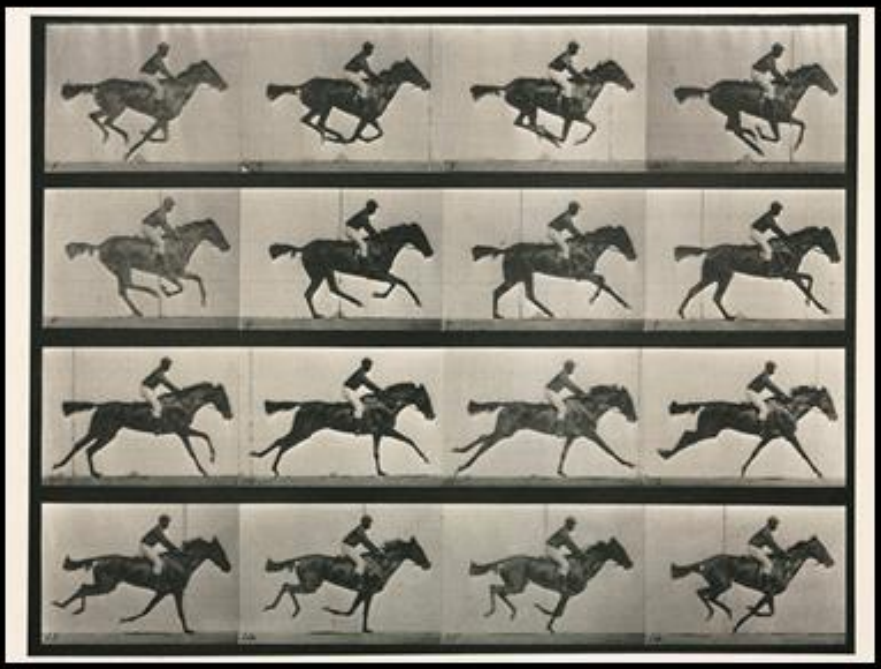
Pablo Picasso, *Bikova Glava*, dijelovi bicikla, 1942., Musée Picasso, Pariz

10

Constantin Brancusi, *Ptica u prostoru*, 1932.-40. , 1,37 m x 22 cm x 16 cm, bronca, Muzej umjetnosti Metropolitan, New York

11

Eadweard Muybridge, *Konj u trku*, fotografija, 1887., Harry Ransom Center

12

Miroslav Kraljević, *Autoportret sa psom*, ulje na platnu, 110 x 86 cm, Moderna Galerija, Zagreb

13

Sofija Naletilić-Penavuša, *Sve moje životinje*, 1988., Moderna galerija, Zagreb

14

Branislav Dešković, Pas na tragu, 1910. godine, bronca, 50 x 21 x 15,8 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

15

Constantin Brancusi, *Prva životinja*, 1913., ulje na platnu, 46.67 x 39.05 cm, privatna kolekcija

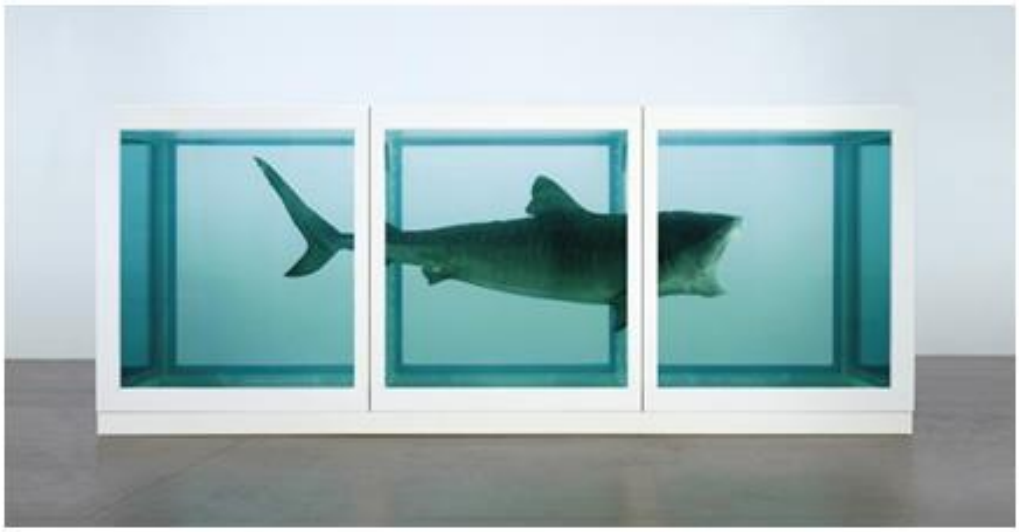

Pablo Picasso, *Pijetao i nož*, 1947., ulje na platnu, 92 x 73 cm

Constantin Brancusi, *Ptica u prostoru*, 1932.-40., 1,37 m x 22 cm x 16 cm, bronca, Muzej umjetnosti Metropolitan, New York

16

Damien Hirst, *Fizička nemogućnost smrti u umu nekog živog*, staklo, metal, morski pas, 5% otopina formalina, voda; 213 × 518 × 213 cm, 1991.

17

Kim Jones, *Djelo sa štakorima*, performans, California State University, Los Angeles, 1944.

Marco Evarestti, *Helena*, instalacija od deset kuhinjskih miksera, vode i riba, 2000., Trapholt Art Museum in Kolding, Danska

18

Suzi i Olly rade podvodne crteže na Antarktiku, 2005.

19

Lucy Kimball, *Jedna noć sa štakorima u službi umjetnosti*, nastupno predavanje, Camden Arts Centre, London, 2005.

20

Catherine Chalmers, *Uljezi*, iz serije radova *Američki žohar*, 2004., 76,2 x 114,3 cm, C-print, 2004.

21

Eduardo Kac, *GFP Bunny*, zec, 2000.

22

Nina Katchadourian, *Zbunjujuće životinje, Carla i prijatelj II,* 2002., C-print, 61 x 61 cm

23

Joseph Beuys, *Meni se sviđa Amerika i ja se sviđam Americi*, performans, 1974., New York, SAD

24

Vlasta Delimar, *Šetnja kao Lady Godiva*, performans, 2001., Zagreb

25

Siniša Labrović, *Stado.org*, performans, 2005., Zagreb

26

Catherine Chalmers, *Uljezi*, iz serije radova *Američki žohar*, 2004., 76,2 x 114,3 cm, C-print, 2004.

27

Eduardo Kac, *GFP Bunny*, zec, 2000.

7.3. Prezentacija 2: *Simbolika životinja u umjetničkim radovima*

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Simbolika životinja u umjetničkim radovima

studentica: Anja Leko

Zagreb, svibanj 2016.

1

Jan van Eyck *Portret Arnolfinijevih*, 1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska

2

Hans Memling, *Taština*, oko 1485. godine, središnji panel triptiha, Musee des Beauy- Arts, Strasbourg

3

Tiziano Vecelli, *Večera u Emmausu* (oko 1535. godine, ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz

4

Vittorea Carpaccia *Mladi vitez* (1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Španjolska

5

William Hogarth, *Slikar sa psom*, 1745. godine, ulje na platnu, Tate Gallery, London

Jan van Eyck, *Portret Arnolfinijevih*, 1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska

6

Hans Memling, *Taština*, oko 1485. godine, središnji panel triptiha, Musee des Beauy- Arts, Strasbourg

7

Tiziano Vecelli, *Večera u Emausu* (oko 1535. godine, ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz

8

Vittore Carpaccio, *Mladi vitez*, 1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Španjolska

Vittore Carpaccio, *Dvije dame*, 1493.- 95. godine, Museo Correr, Venecija, Italija

9

William Blake, *Kerber*, 1824.–7. godine, Tate Gallery, London

10

Suor Plautilla Nelli, *Sveti Dominik prima ružu*, oko 1570 godine, Museo di San Salvi, Firenca

11

Gaspare Traversi, *Sveta Margareta*, oko 1758. godine, ulje na platnu, 172 x 122 cm, Metropolitan Museum of Art, New York

12

Andrea Bonaiuto, *Alegorija crkve*, detalj, 1365.-1367. godine, freska, Snta Maria Novella, Španjolska kapela, Firenca

13

Crispin de Passe (1565-1637), *Alegorija njuha*, bakropis

14

Piero della Francesca, *Sigismondo Pandolfo Malatestave moli pred Svetim Sigismundom*, 1451. godine, freska, Tempio Malatestiano, Rimini

15

Diego Velasquez *Philip IV na konju*, ulje na platnu, oko 1635., Prado, Madrid

Hans Memling, *Diptih alegorije o iskrenoj ljubavi*, 1485.-90., Metropolitan Museum of Art, New York (lijevi panel), Muzej Boymans-Van Beuninben, Rotterdam (desni panel)

16

Jean-Antoine Watteau *Majmun kipar*, oko 1710., ulje na platnu, Musee de Beaux-Arts, Orleans

17

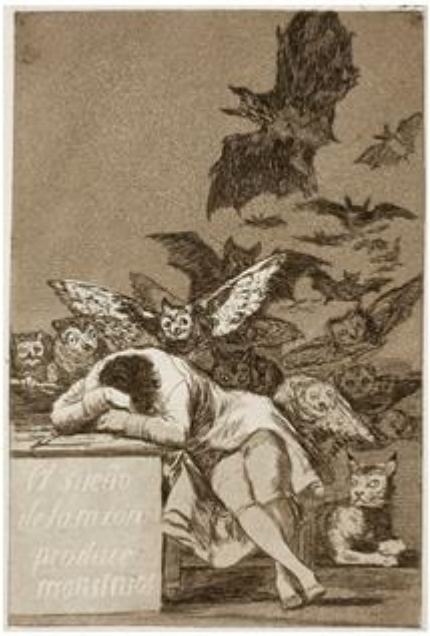
Grobnica Giuliana de' Medicia u Firenci (1526.- 1533. godine), Michelangelo Buenarotti

18

Franz Hals, *Malle Babbe*, 1633./35., ulje na platnu, 75 x 64 cm, Gemäldegalerie, Berlin

19

Francisco Goya, *San razuma stvara čudovišta*, iz serije grafika Los Caprichos, bakropis, 1799., Prado, Madrid

20

Jan van Eyck *Portret Arnolfinijevih*, 1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska

21

Leonardo da Vinci *Damas lasicom* (1489.-90. godine, ulje na drvu, 54 x 39 cm, National Museum, Kraków, Poljska

22

Damien Hirst, *Fizička nemogućnost smrti u umu nekog živog*; staklo, metal, morski pas, 5% otopina formalina, voda; 213 × 518 × 213 cm, 1991.

Albert Dürer, Nosorog, drvorez, 1515., National Gallery of Art, Washington

George Stubbs, *Lav napada konja*, 1770., ulje na platnu, Yale University Art Gallery, New Haven, Connecticut

Eadweard Muybridge, *Konj u trku*, fotografija, 1887., Harry Ransom Center

23

Hram pernate zmije, Xochicalco, 2. st. pr. Kr., Meksiko

24

Reljef iz Modene, 2. st., mramor,
Estense Gallery, Modena

25

Prikazi božice Sekmet, reljef na hramu Kom Ombo, Poprsje božice iz 14. st. pr. Kr. Brooklyn Museum, New York

26

Korice knjiga od bjelokosti, 11. stoljeće, Metropolitan Museum, New York

27

Mozaici lavova, 6. st. pr. Kr., Mezopotamija, Babilon

28

Artemida, rimski mramorni kip, 1. stoljeće

29

François Boucher, *Otmica Europe*, 1732.-35., ulje na platnu, 230 x 273 cm

31

Iluminirani rukopis Der Naturen Bloeme, Jacob van Merlant, oko 1300., Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

31

Heraklo u borbi s lavom, amfora, oko 490. Pr. Kr.

32

Hendrick Goltzius, *Kadmo ubijazmaja*, 1588. godine, ulje na platnu, 189 x 248 cm, Museet på Koldinghus, Danska

33

Jacob Jordaens, *Prometej*, 1640. godine, ulje na platnu, 178 x 245 cm, Wallraf-Richartz Museum, Njemačka

7.5. Prezentacija za nastavni sat *Nadrealistične životinje i bestijariji*

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Nadrealistične životinje i bestiariji

studentica: Anja Leko

Zagreb, svibanj 2016.

1

Nadvratnik crkve u Languedoc-Roussillonu u Francuskoj, 12. stoljeće

2

Iluminirani rukopis *Der Naturen Bloems*, Jacob van Merlant, oko 1300., Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

3

Rochester bestiarij, iluminirani rukopis, 13. stoljeće, 152 listova, 29.8 x 21.4 cm, British Libary, London

4

Crkva Notre Dame u Dijonu, 13. st., Francuska

5

Hieronymus Bosch, *Vrt naslade*, ulje na dasci, oko 1503., Prado, Madrid

6

Salvador Dali, *Slonovi*, 1948. godine, ulje na platnu, 51 x 77 cm

7

Pablo Picasso, *Guernica, 1937. godine*, ulje na platnu, 349 x 777 cm, Muzej kraljice Sofije, Pariz

8

Klečeći bik koji drži posudu, srebro, oko 3100.-2900. pr. Kr., Južnozapadni Iran

9

Michelangelo, *Bitka kentaura*, 1492., mramor, 90 x 84 cm, Casa Buonarroti, Italija

10

Auguste Rodin, *Ženski kentaur*, između 1877. i 1917., bronca, 45,7 x 44,5 x 15,6 cm, Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles

11

Antonio Canova, *Tezej i kentaur*, 1819., mramor, visina 340 cm, Kunsthistorisches Museum, Beč, Austrija

12

Valerije Michieli, *Pas*, 1973., bronca, 48,5 x 38,5 x 40 cm, Moderna galerija, Zagreb

Vanja Radauš, *Krvavi fašnik*, 1966., brončani odljevi u Gradskom muzeju Vinkovci,Hrvatska

13

Francisco GoyaSan razuma stvara čudovišta, iz serije grafika Los Caprichos, bakropis, 1799., Prado, Madrid

14

Bazilisk i lasica, nepoznati autor, 17. st., bakropis, 10 x 11 cm, Wenceslas Hollar digitalna kolekcija

15

Peter Paul Rubens, *Dva satira*, između 1618. i 1619. godine, ulje na drvu, 76 x 66 cm, Alte Pinakothek, Njemačka

16

Jean-Etienne Ramey,
Tezej se bori s Minotaurom,
mramor, 1826. godine,
Tuileries Gardens, Pariz

17

Gustave Moreau,
Heraklo i lernejska Hidra,
1876. godine, ulje na platnu,
179.3 x 154 cm, Art Institute of
Chicago, Chicago

18

William Blake, *Kerber*, 1824.–7. godine, Tate Gallery, London

19

John La Farge, *Kentauri*, 1887. godine, 106,6 x 89,5 cm, Brooklyn Museum, New York

20

Reljef nadvratnika crkve u Languedoc-Roussillonu u Francuskoj iz 12. stoljeća

21

Grifon, freska, oko 1700-1450. pr. Kr., soba prijestolja, Knosos

22

Mantikora, srednjovjekovna minijatura, Museum Meermanno

23

Zatočeni jednorog, 1495.–1505. godine, vuneni tepih sa svilom, srebrom i sjajnim trakama, 368 x 251.5 cm, Metropolitan Museum of Art, New York

7.4. Radni listić za nastavni sat Simbolika životinja u umjetničkim radovima

1. Na potonjim reprodukcijama nalaze se konji koji su u drugačijem kontekstu i imaju drugačiju simboliku. Ispod pojedine reprodukcije upiši osnovne podatke zatim odgovori na pitanja!

_____

_____

a) Zašto je Philip IV. prikazan na konju?_____

_____

b) Što simboliziraju konji na desnoj slici?_____

_____

c) Što još konj može predstavljati?_____

_____

2. Što su tetramorfi?_____
3. Kako se u krščanstvu prikazuju Isus i Sveti Duh?_____
4. Što je terimorfizam?_____
5. Opiši simboliku sove te zašto su joj pridodana ta značenja!

_____

_____

_____

6. Ispod reprodukcije upiši osnovne podatke te objasni simboliku koja se krije na ovom djelu!

7. Ispod reprodukcija upiši osnovne podatke!

Kojim tehnikom su prikazani lavovi i kakav dojam ostavljaju takvi načini prikaza?__

Kojoj kulturi pripadaju ova umjetnička djela i koja božanstva predstavljaju?

7.2. Radni listić za nastavni sat Motiv životinje u vizualnoj umjetnosti

1. Ispod reprodukcije napiši naziv rada i osnovne podatke (mjesto, vrijeme, tehnika) te odgovori na pitanja!

_____

Koje sve životinje primjećuješ?

_____

U kakvom su odnosu crtež i podloga?

_____

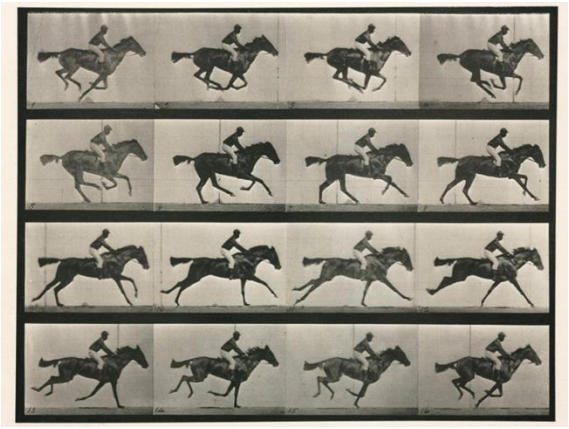
_____

Kakav je bio odnos ljudi i životinja u razdoblju nastanka ovog rada?

_____

_____

2. Kako se zove postupak oponašanja prirode?_____
3. Ispod reprodukcije upiši osnovne podatke te odgovori na pitanja.

_____

Kada se javlja tehnika kojom je nastalo ovo umjetničko djelo?_____

Do kojeg je tehnološkog napretka došao umjetnik pokušavajući fotografirati konja u pokretu?

_____

4. Sljedeće reprodukcije bave se istom temom, no umjetnici imaju potpuno drugačiji pristup. Ispod reprodukcija upiši osnovne podatke o radu te ideju koja stoji iza pojedinog rada.

_____

_____

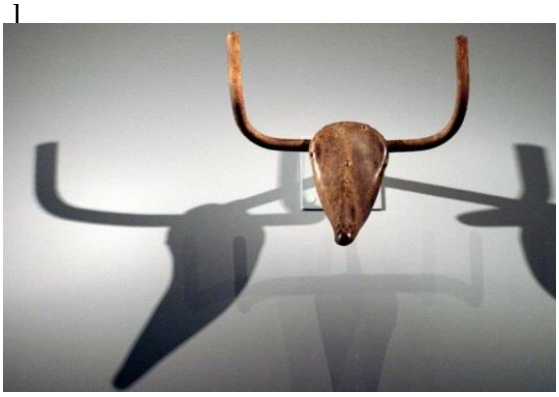
_____

_____

_____

5. Napiši osnovne podatke o djelima ispod radova!

1.

_____

Kako se zove tehnika kojom su nastali radovi?_____

_____

7.6. Radni listić za nastavni sat *Nadrealistične životinje i bestijariji*

1. Ispod reprodukcije napiši osnovne podatke.

_____

2. Redom navedi bića koja se pojavljuju na reprodukciji i svakoga ukratko opiši!

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

3. Na minijaturi iz Rochesterova bestijarija nalazi se ulovljeni jednorog. Osim specifičnih tema, iluminirani rukopisi imaju specifičan način ilustriranja. Linijom iscrtaj format!

Kakva je perspektiva?

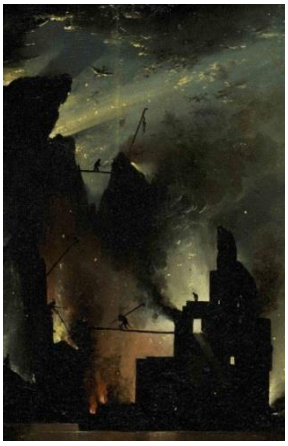
_____

Koliko ima planova?

_____

Različitim bojama označi planove!

4. Potonje reprodukcije detalji su rada ranorenesansnog umjetnika. O kojem je djelu riječ? Upiši osnovne podatke!

---

5. Serija grafika španjolskog umjetnika Francisca Goye Los Caprichos sadrži 80 grafičkih listova na kojima izruguje tadašnje društvo. Na duhovit i pronicljiv način prikazuje svoje suvremenike prikazujući aktualne teme, od ljubavi i prostitucije do fratara i vještica. Spoji grafiku s njezinim nazivom!

1. ____ *Bravissimo*
2. ____ *Od koje će bolesti umrjeti*
3. ___ _*Bio je i njegov djed*
4. ____ *Ni manje ni više*
5. ____*Možda učenik zna više*

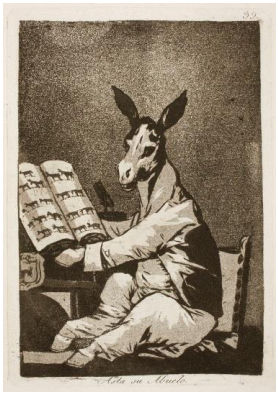
b)

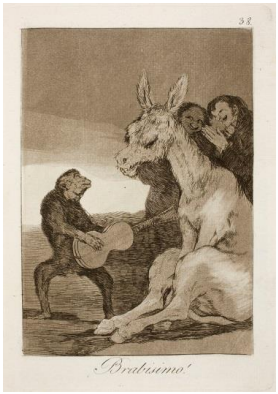
c)

a)

d)

e)

8. Popis i izvori slikovnog materijala u metodičkim vježbama, prezentaciji i radnim listićima

Sl. 1. Zidne slike u špilji Lascaux, oko 12000 pr. Kr. (mrežna stranica: http://canadianart.ca/reviews/lascaux/)

Sl. 2. Banksy, *Rat Graffiti*, street art, 2000., London (mrežni uzvor: https://www.pinterest.com/pin/407435097508906067/?lp=true)

Sl. 3. *Pehar iz Suze*, oko 5000.- 4000. pr. Kr., visina 28,3 cm, Louvre, Pariz (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/pin/383087512026001303/?lp=true)

Sl. 4. Preklop torbice iz groba Sutton Hoou, između 625. i 633. godine, zlato s granatima i emajlom, dužina 20,3 cm, British Museum, London (mrežna stranica: https://www.studyblue.com/notes/note/n/test-3-images-final/deck/4871917)

Sl. 5. *Zlatni riton,* 5000.-3000. pr. Kr., Arheološki muzej, Teheran (mrežna stranica: https://www.pinterest.co.uk/pin/389279961531394806/?lp=true)

Sl. 6. Kapitel s bikovima iz Perzepolisa, oko 500 pr. Kr., Louvre, Pariz (mrežna stranica: https://www.flickr.com/photos/prof_richard/13925996515)

Sl. 7. Albert Dürer *Nosorog* , 1515.,drvorez, 23,5 x 29,8 cm, National Gallery of Art, Washington (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/pin/410460953511197725/)

Sl. 8. Diego Velasquez,*Portret jelena*, 1634., ulje na platnu, 66.5 x 52.5 cm, Museo del Prado, Madrid, Španjolska (mrežna stranica: https://www.wikiart.org/en/diego-velazquez/head-of-a-stag-1634)

Sl. 9. George Stubbs *Lav napada konja* , 1770., ulje na platnu, 66 cm x 97 cm, Yale University Art Gallery, New Haven, Connecticut (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/George_Stubbs#/media/File:A_Lion_Attacking_a_Horse_by_George_Stubbs_1770.jpeg)

Sl. 10. Paplo Picasso, *Bik*,litografija, 1945.(mrežna stranica: https://www.linkedin.com/pulse/picasso-his-bulls-lesson-simplicity-anna-sundt-1)

Sl. 11. Pablo Picasso, *Bikova Glava*, dijelovi bicikla, 1942. ,Musée Picasso, Pariz (mrežna stranica: https://www.pablopicasso.org/bull-head.jsp)

Sl. 12. Constantin Brancusi, *Ptica u prostoru*, 1932.-40. , 1,37 m x 22 cm x 16 cm, bronca, Muzej umjetnosti Metropolitan, New York (mrežna stranica: https://curiator.com/art/constantin-brancusi/bird-in-space)

Sl. 13. Eadweard Muybridge *Konj u trku*, 1886., fotografija, Photography collection, Harry Ransom Center (mrežna stranica: https://i.guim.co.uk/img/static/sys-

images/Guardian/Pix/audio/video/2013/6/15/1371287214648/A-series-of-photographs-s-008.jpg?w=940&q=55&auto=format&usm=12&fit=max&s=f30f4ea4263b7aca755e0fc823c6f5e7)
Sl. 14. Miroslav Kraljević, *Autoportret sa psom,* ulje na platnu, 110 x 86 cm, Moderna Galerija, Zagreb (mrežna stranica: https://hr.wikipedia.org/wiki/Miroslav_Kraljevi%C4%87#/media/File:1910,_Miroslav_Kraljevic,_Autoportret_sa_psom,_ulje,_110x85,5,_Moderna_galerija_Zagreb.jpg)
Sl. 15. Sofija Naletilić-Penavuša, *Sve moje životinje*, 1988. , Moderna galerija, Zagreb(mrežna stranica: http://oslobodjenje-zivotinja.com/sve-nase-zivotinje-animalisticke-teme-u-hrvatskoj-modernoj-likovnoj-umjetnosti/)
Sl. 16. Branislav Dešković, *Pas na tragu*, 1910. godine, bronca, 50 x 21 x 15,8 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb (mrežna stranica: https://www.mutualart.com/Artist/Branislav-Deskovic/ED0905299FD610CB)
Sl. 17. Branislav Dešković, *Pas na tragu*, 1910. godine, bronca, 50 x 21 x 15,8 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb (mrežna stranica: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7747)
Sl. 18. Branislav Dešković, *Pas na tragu*, 1910. godine, bronca, 50 x 21 x 15,8 cm, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb (mrežna stranica: http://www.europeana.eu/portal/hr/record/2026118/_GALUM_0023.html)
Sl. 19. Franz Marc, *Prva životinja,* 1913., ulje na platnu, 46.67 x 39.05 cm, privatna kolekcija (mrežni izvor: https://www.wikiart.org/en/franz-marc/the-first-animals-1913)
Sl. 20. Pablo Picasso, *Pijetao i nož*, 1947., ulje na platnu, 92 x 73 cm (mrežni izvor: https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/cock-and-knife-1947)
Sl. 21. Damien Hirst *Fizička nemogućnost smrti u umu nekog živog* , 1991. godine, staklo, metal, morski pas, 5% otopina formalina, voda; 213 × 518 × 213 cm (mrežna stranica: http://damienhirst.com/the-physical-impossibility-of)
Sl. 22. Kim Jones, *Djelo sa štakorima*, 1976., performans, California State University, Los Angeles (mrežni izvor: http://categorized-art-collection.tumblr.com/post/53957923493/kim-jones-rat-piece-1976-the-artist-doused/embed)
Sl. 23. Marco Evaristti, *Helena,* 2000., instalacija,Trapholt Art Museum in Kolding, Danska (mrežni izvor: http://www.artribune.com/arti-visive/2017/03/versus-tradizione-attualita-alice-zannoni-matteo-innocenti/attachment/marco-evaristti-helena-frullatori-pesci-rossi-2000-photo-palle-hedemann-scanpix-nordfoto/)

Sl. 24. Suzi i Olly rade podvodne crteže na Antarktiku, 2005. (mrežna stranica: http://www.ollysuzi.com/photography/#photograph)

Sl. 25. Lucy Kimbell, *Jedna noć sa štakorima u službi umjetnosti*, Camden Arts Centre, London, 2005. (mrežni izvor: http://www.lucykimbell.com/LucyKimbell/Rats.html)

Sl. 26. i 27. Catherine Chalmers, *Američki žohar*, 2004., fotografije (mrežna stranica: http://www.catherinechalmers.com/american-cockroach/photography/imposters/)

Sl. 28. Eduardo Kac, *GFP Bunny*, 2000., fotografija (mrežna stranica: http://www.ekac.org/gfpbunny.html#gfpbunnyanchor)

Sl. 29. Nina Katchadourian, *Zbunjujuće životinje*, Carla i prijatelj II, 2002., C-print, 61 x 61 cm (mrežna stranica: http://www.ninakatchadourian.com/confusinganimals/carla.php)

Sl. 30. Fotografija performansa, Joseph Beuys, *Meni se sviđa Amerika i ja se sviđam Americi*, 1974. (mrežna stranica: https://refletsdelumiere.wordpress.com/tag/joseph-beuys/)

Sl. 31. Fotografija performansa, Vlasta Delimar, *Šetnja kao lady Godiva*, 2001. (mrežna stranica: http://stari.kontejner.org/images/orig/delimar.jpg)

Sl. 32. Fotografija performansa, Siniša Lbrović, *Stado.org*, 2005. (mrežna stranica: http://tris.com.hr/2014/06/blejanje-i-prezivanje-u-muzeju-ovce-sve-cesce-u-umjetnosti-a-sve-rijede-na-pasnjacima/)

Sl. 33. Jan van Eyck *Portret Arnolfinijevih*,1434. godine, ulje na drvu, 82 x 60 cm, Nacionalna galerija, London, Engleska (mrežna stranica: https://www.artsy.net/artist/jan-van-eyck)

Sl. 34. Hans Memling, *Taština,* oko 1485. godine, središnji panel triptiha, Musee des Beauy-Arts, Strasbourg (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/pin/492581277970084145/?lp=true)

Sl. 35. Tiziano Vecelli, *Večera u Emausu* (oko 1535. godine, ulje na platnu, 244 x 169 cm, Louvre, Pariz (mrežna stranica: http://patriciadellagiovampaolaenglish.blogspot.hr/2009/11/tiziano-tintoretto-veronese.html)

Sl. 36. Vittore Carpaccio, *Mladi vitez*, 1500.-1501., ulje na platnu, 218 x 152 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Španjolska (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Young_Knight_in_a_Landscape)

Sl. 37. William Hogarth, *Slikar sa psom*, 1745. godine, ulje na platnu, Tate Gallery, London (mrežna stranica: http://www.tate.org.uk/art/artworks/hogarth-the-painter-and-his-pug-n00112)

Sl. 38. Vittore Carpaccio, *Dvije dame*, 1493.- 95. godine, Museo Correr, Venecija, Italija (mrežna stranica: https://mydailyartdisplay.wordpress.com/2012/04/29/two-venetian-ladies-by-vittore-carpaccio/)

Sl. 39. William Blake, *Kerber*, 1824.–7. godine, Tate Gallery, London (mrežna stranica: http://www.tate.org.uk/art/artists/william-blake-39/blake-illustrations-dante)

Sl. 40. Suor Plautilla Nelli, *Sveti Dominik prima ružu*, oko 1570 godine, Museo di San Salvi, Firenca (mrežna stranica: http://www.bta.it/txt/a0/08/bta00808.html)

Sl. 41. Gaspare Traversi, *Sveta Margareta*, oko 1758. godine, ulje na platnu, 172 x 122 cm, Metropolitan Museum of Art, New York (mrežna stranica: http://www.metmuseum.org/art/collection/search/437841)

Sl. 42. Andrea Bonaiuto, *Alegorija crkve*, detalj, 1365.-1367. godine, freska, Snta Maria Novella, Španjolska kapela, Firenca (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/rinascieuropa/andrea-bonaiuti/?lp=true)

Sl. 43. Crispin de Passe (1565-1637), *Alegorija njuha*, bakropis (mrežna stranica: https://bjws.blogspot.hr/2016/06/16c-background-formal-garden-flowers.html)

Sl. 44. Piero della Francesca, *Sigismondo Pandolfo Malatestase moli pred Svetim Sigismundom*, 1451. godine, freska, Tempio Malatestiano, Rimini (mrežna stranica: https://it.wikipedia.org/wiki/Sigismondo_Pandolfo_Malatesta_in_preghiera_davanti_a_san_Sigismondo)

Sl. 45. Diego Velasquez, *Philip IV na konju*, ulje na platnu, oko 1635., Prado, Madrid (mrežna stranica: http://www.diego-velazquez.org/philip-iv-on-horseback.jsp)

Sl. 46. Hans Memling, *Diptih alegorije o iskrenoj ljubavi*,1485.-90., Metropolitan Museum of Art, New York (lijevi panel), Muzej Boymans-Van Beuninben, Rotterdam (desni panel) (mrežna stranica: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Memling_-_Diptych_with_the_Allegory_of_True_Love_-_WGA14949.jpg)

Sl. 47. Jean-Antoine Watteau, *Majmun kipar*, oko 1710., Musee de Beaux-Arts, Orleans (mrežna stranica: https://www.wikiart.org/en/antoine-watteau/the-monkey-sculptor)

Sl. 48. Grobnica Giuliana de' Medicia u Firenci (1526.- 1533. godine), Michelangelo Buenarotti (mrežna stranica: https://aspasiascircle.wordpress.com/2013/09/13/arte-il-complesso-di-s-lorenzo-a-firenze-e-il-neoplatonismo-di-michelangelo-nelle-cappelle-medicee/)

Sl. 49. Franz Hals, *Malle Babbe*, 1633./35., ulje na platnu,75 x 64 cm, Gemäldegalerie, Berlin (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Malle_Babbe)

Sl. 50. Francesco Goya San razuma stvara čudovišta, 1797.- 1799. godine, bakropis, akvatinta i suha igla, 21,2 x 15,1 cm (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Sleep_of_Reason_Produces_Monsters#/media/File:Francisco_Jos%C3%A9_de_Goya_y_Lucientes_-_The_sleep_of_reason_produces_monsters_(No._43),_from_Los_Caprichos_-_Google_Art_Project.jpg)

Sl. 51. Leonardo da Vinci *Dama s lasicom*, 1489.-90. godine, ulje na drvu, 54 x 39 cm, National Museum, Kraków, Poljska (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_with_an_Ermine#/media/File:Dama_z_gronostajem.jpg)

Sl. 52. Hram pernate zmije, Xochicalco, 2. st. pr. Kr., Meksiko (mrežni izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Xochicalco#/media/File:Xochicalco_Serpiente_Emplumada_GR.jpg)

Sl. 52. Reljef iz Modene, 2. st., mramor, Estense Gallery, Modena (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/pin/453174781231278004/)

Sl. 53. Prikazi božice Sekmet, reljef na hramu Kom Ombo (mrežna stranica: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/GD-EG-KomOmbo016.JPG)

Sl. 54. Prikazi božice Sekmet, poprsje božice iz 14. st. pr. Kr. Brooklyn Museum, New York (mrežna stranica: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/WLA_brooklynmuseum_Sakhmet_bust.jpg)

Sl. 55. Korice knjiga od bjelokosti, 11. stoljeće, Metropolitan Museum, New York (mrežna stranica: https://www.pinterest.co.uk/pin/196610339963552545/)

Sl. 56. Mozaici lavova, 6. st. pr. Kr., Mezopotamija, Babilon (mrežna stranica: http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/31.13.1/ http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/31.13.2/)

Sl. 57. *Artemida*, rimski mramorni kip, 1. stoljeće (mrežna stranica: http://www.znanje.org/i/i29/09iv05/09iv0518/Galerija.htm)

Sl. 58. François Boucher *Otmica Europe*, 1732.-35., ulje na platnu, 230 x 273 cm (mrežna stranica: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francois_Boucher_The_Rape_of_Europa.jpg)

Sl. 59. Ilustracija harpije iz djela Ulissea Aldrovandija *Povijest čudovišta*, Bologna, 1642. (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Harpy#/media/File:Harpij_-

_I.I_Schipper_1660,_graveur_Matthius_Merian,_naar_J.Jonstons%27_%22Naekeurige_Beschryvingh_van_de_Natuur%22.jpg)

Sl. 60. *Heraklo u borbi s lavom*, amfora, oko 490. Pr. Kr. (mrežna stranica: http://www.crestonhall.com/mythology/herakles.php)

Sl. 61. Hendrick Goltzius *Kadmo ubija zmaja*, 1588. godine, ulje na platnu, 189 x 248 cm, Museet på Koldinghus, Danska (mrežna stranica: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hendrick_Goltzius_Cadmus_Statens_Museum_for_Kunst_1183.jpg)

Sl. 62. Jacob Jordaens *Prometej*, 1640. godine, ulje na platnu, 178 x 245 cm, Wallraf-Richartz Museum, Njemačka (mrežna stranica: https://www.timeout.com/philadelphia/museums/philadelphia-museum-of-art-permanent-collections)

Sl. 63. Nadvratnik crkve u Languedoc-Rousillonu u Francuskoj, 12. stoljeće (mrežna stranica: http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/22.58.1a/)

Sl. 64. *Rochester bestijarij*, iluminirani rukopis, 13. stoljeće, 152 listova, 29.8 x 21.4 cm, British Libary, London (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Rochester_Bestiary)

Sl. 65. Crkva Notre Dame u Dijonu, 13. st., Francuska (mrežna stranica: https://www.pinterest.com/jackbecker19/notre-dame/?lp=true)

Sl. 66. Hieronymus Bosch, *Vrt naslade*, ulje na dasci, oko 1503., Prado, Madrid (mrežna stranica: http://politikus.ru/events/76536-zapad-google-poslal-anglikanskuyu-cerkov-v-sad.html)

Sl. 67. Salvador Dali, *Slonovi,* 1948. godine, ulje na platnu, 51 x 77 cm (mrežna stranica: https://www.wikiart.org/en/salvador-dali/the-elephants-large)

Sl. 68. Pablo Picasso, *Guernica,* 1937. godine, ulje na platnu, 349 x 777 cm, Muzej kraljice Sofije, Pariz (mrežna stranica: http://www.museoreinasofia.es/en/collection/artwork/guernica)

Sl. 69. Klečeći bik koji drži posudu, srebro, oko 3100.-2900. pr. Kr., Južnozapadni Iran, Metropolitan Museum of Art, New York (mrežna stranica: http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/66.173/)

Sl. 70. Michelangelo, *Bitka kentaura*, 1492., mramor, 90 x 84 cm, Casa Buonarroti, Italija (mrežni izvor: https://www.pinterest.com/pin/571886852661493695/?lp=true)

Sl. 71. Auguste Rodin, *Ženski kentaur,* između 1877. i 1917., bronca, 45,7 x 44,5 x 15,6 cm, Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles (mrežni izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:WLA_lacma_Auguste_Rodin_Female_Centaur.jpg)

Sl. 72. Antonio Canova, *Tezej i kentaur*, 1819., mramor, visina 340 cm, Kunsthistorisches Museum, Beč, Austrija (mrežni izvor: https://theredlist.com/wiki-2-351-861-1411-1420-1421-view-neoclassicism-1-profile-canova-antonio.html)

Sl. 73. Valerije Michieli, *Pas*, 1973., bronca, 48,5 x 38,5 x 40 cm, Moderna galerija, Zagreb (mrežni izvor: https://antikvarijat-studio.hr/valerije-michieli-proizvod-20600/)

Sl. 74. Vanja Radauš, *Krvavi fašnik*, 1966., brončani odljevi u Gradskom muzeju Vinkovci,Hrvatska (mrežni izvor: http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=40700)

Sl. 75. *Bazilisk i lasica*, nepoznati autor, 17. st., bakropis, 10 x 11 cm, Wenceslas Hollar digitalna kolekcija (mrežna stranica: http://karlshuker.blogspot.hr/2016/12/the-basilisk-and-cockatrice-monstrous.html)

Sl. 76. Peter Paul Rubens, *Dva satira*, između 1618. i 1619. godine, ulje na drvu, 76 x 66 cm, Alte Pinakothek, Njemačka (mrežna stranica: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Two_Satyrs_-_WGA20303.jpg)

Sl. 77. Jean-Etienne Ramey, *Tezej se bori s Minotaurom*, mramor, 1826. godine, Tuileries Gardens, Pariz (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/Minotaur#/media/File:Theseus_Minotaur_Ramey_Tuileries.jpg)

Sl. 78. Gustave Moreau, *Heraklo i lernejska Hidra*, 1876. godine, ulje na platnu, 179.3 x 154 cm, Art Institute of Chicago, Chicago (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Gustave_Moreau_003.jpg)

Sl. 79. John La Farge, *Kentauri*, 1887. godine, 106,6 x 89,5 cm, Brooklyn Museum, New York (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Brooklyn_Museum_-_Centauress_-_John_La_Farge_-_overall.jpg)

Sl. 80. Grifon, freska, oko 1700-1450. pr. Kr., soba prijestolja, Knosos (mrežna stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Knossos_fresco_in_throne_palace.JPG)

Sl. 81. Mantikora, srednjovjekovna minijatura, Museum Meermanno (mrežna stranica: http://bestiary.ca/beasts/beast177.htm)

Sl. 82. *Zatočeni jednorog*, 1495.–1505. godine, vuneni tepih sa svilom, srebrom i sjajnim trakama, 368 x 251.5 cm, Metropolitan Museum of Art, New York (mrežna stranica: http://www.metmuseum.org/art/collection/search/467642)

9. Popis literature

1. Baker, Steve,, *Artist|Animal*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2013.
2. Barr, H., Jr., Alfred, *Picasso: Fifty Years of his Art*, The Museum of Modern Art, New York, 1946.
3. Berger, John, *Why Look at Animals?, About lookingn*, University of Massachusetts, Interlibrary Loans, 1980.
4. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Riječnik simbola, Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Kulturno-informativni centar, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2007.
5. Cohen, Simona, *Animals as Disquised Symbols in Renaissance Art*, Brill, Leiden, Boston, 2008.
6. Damjanov, Jadranka, *Bestijarij, od predaje do umjetnosti i natrag*, Sipar d.o.o., Zagreb, 2008.
7. Frizot, Michel, *The new History of Photography*, Könemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln, 1998.
8. James Hall, *Riječnik tema i simbola u umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
9. Herodot, *Povijest*, Matica Hrvatska, Grčki i Rimski klasici, Zagreb, 2000.
10. Impelluso, Lucia, *Nature and Its Symbols*, The J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2004.
11. Ivančević, Radovan (gl. ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog krščanstva i uvod u ikonologiju*, Krščanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
12. Kaluđerović, Željko, *Aristotelovo razmatranje logosa, »volje« i odgovornosti kod životinja*, Filozofska istraživanja 122 (2/2011), 311–321, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2010.
13. Ripa, Cesare, *Ikonologija*, Laus, Split, 2000.
14. Ronnberg, Ami (gl. ur.), Martin, Kathleen (ur.), *The Book of Sybols, Reflections on Archetypical Images*, Taschen GmbH, Köln, 2010.
15. Vlaisavljević, Dajana, *Sve naše životinje* (Zagreb, Moderna galerija, 9. ožujka- 16. travnja 2017.), Moderna galerija, Zagreb, 2017.
16. Vojtech Zamarovsky, *Junaci antičkih mitova: leksikon grčke i rimske mitologije*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
17. Scharf, Aaron, *Art and Photography*, The Penguin Press, London, 1968.

18. Enciklopedija, natuknica *Teriomorfizam*, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60940 (pregledano 16. lipnja 2017.)
19. Barbara Drake Boehm, Melanie Holcomb, *Animals in Medival Art*, The Metropolitan Museum of Art, http://www.metmuseum.org/toah/hd/best/hd_best.htm (pregledano 16. lipnja 2017.)
20. The Metropolitan Museum of Art, *Arch with Beasts*, http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/22.58.1a/ (pregledano 16. lipnja 2017.)
21. Svetci.net, *Sveta Margareta Kortonska*, 2014. http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/750-sveta-margareta-kortonska (pregledano 8. rujna 2017.)
22. Eduardo Kac, GFP Bunny, http://www.ekac.org/gfpbunny.html (pregledano 19. rujna 2017.)
23. BioArt, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/BioArt (pregledano 18. rujna 2017.)
24. Damir Pilić, Kultura ovcama!, Slobodna Dalmacija, http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050917/forum01.asp (pregledano 19. rujna 2017.)
25. Vlasta Delimar, Šetnja kao lady Godiva, Kontenjer http://stari.kontejner.org/walkthrough-as-lady-godiva (pregledano 19. rujna 2017.)
26. Joseph Beuys, Coyote, Tate, http://www.tate.org.uk/art/artworks/beuys-coyote-ar00733 (pregledano 19. rujna 2017.)
27. Abigail Cain, *Decoding Animals in Art History*, From Immortal Peacocks to Lusty Rabbits, Artsy, https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-decoding-animals-art-history-immortal-peacocks-lusty-rabbits (pregledano 15. lipnja 2017.)
28. Sveta Margareta Kortonska http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/750-sveta-margareta-kortonska (pregledano 8. rujna 2017.)
29. Collection online, Rhinocerus (Rhinoceros), The British Museum, http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1344252&partId=1 (pregledano 17. rujna 2017.)
30. Hans Ulrich Obrist i Damien Hirst, An Interview, 2007. Damien Hirst, http://www.damienhirst.com/texts/20071/feb--huo (pregledano 19. rujna 2017.)

10. Sažetak/ Summary

This thesis focuses on exploring animal motifs throughout the history of art and questioning why the motif appears in certain works. It explores the relationship between humans and animals, and the different approaches to the motif; starting from simplistic mimesis, to the hidden symbolism in animal forms, all the way to live animals appearing as objects in art pieces. The thesis is conceived as three educational classes which deal with these issues. The first educational class is titled The Animal Motif in Visual Arts and it explores animal motifs throughout the history of art, with an emphasis on contemporary art. The second educational class, The Symbolism of Animals in Art Pieces reveals varying symbolism hidden in animal forms. The third educational class, Surrealist Animals and the Bestiary deals with imaginary creatures of fantasy and the medieval bestiaries. At the end of this thesis there will be presented methodical exercises on the subject of animals in the history of art.

Key words: *animalism, bestiary, symbolism, visual art, animal motives*